

Leren voor een leven lang ontwikkelen

Citation for published version (APA):

Claessen, J. F. M. (2021). *Leren voor een leven lang ontwikkelen: Loopbaankeuzes van Agora-leerlingen en hun studiesucces in het eerste jaar van het hoger onderwijs*. Open Universiteit.

Document status and date:

Published: 01/01/2021

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

<https://www.ou.nl/taverne-agreement>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

pure-support@ou.nl

providing details and we will investigate your claim.

Downloaded from <https://research.ou.nl/> on date: 05 May. 2023

Open Universiteit
www.ou.nl

Leren voor een leven lang ontwikkelen

Loopbaankeuzes van Agora-leerlingen en hun studiesucces in het eerste jaar van het hoger onderwijs.

prof. dr. Jos Claessen

Rapport

Leren voor een leven lang ontwikkelen

Loopbaankeuzes van Agora-leerlingen en hun studiesucces in het eerste jaar van het hoger onderwijs.

Katern 2 - Agora in 2019-2020

LOB op Agora en loopbaankeuzes
van havo- en vwo-leerlingen

Prof. dr. Jos Claessen

Dit project is tot stand gekomen mede op basis van het OCenW-project Regionale Samenwerking mbo-hbo en vo-ho.

De auteur volgt al een aantal jaren de ontwikkeling van Agora in Roermond, een vo-school waar leerlingen op een heel eigen wijze bouwen aan hun levenslange ontwikkeling.

Dank aan Agora, de coaches en de vak experts alsmede de leerlingen die meewerkten aan dit onderzoek naar loopbaankeuzes en studiesucces in het hoger onderwijs

Over de omslagafbeelding

Het kunstwerk *Structuur van 121 vlakken (II) met drie lijnen* van John Arkenbout (grafische bewerking Fanny Driessen) verbeeldt enkele van de vele mogelijke paden door een wereld die bestaat uit veel verschillende maar ook gelijksoortige elementen, ook te zien als (stap)tegels.

© Open Universiteit 2021

Tenzij anders aangegeven mag het materiaal uit deze uitgave zonder voorafgaande toestemming openbaar gemaakt en verveelvoudigd worden door instellingen die gefinancierd worden uit publieke middelen, scholen, opleidingsinstituten en non-profitorganisaties ten behoeve van onderwijs- en onderzoeksdoeleinden, mits de naam van de auteursrechthebbende daarbij wordt vermeld: © Open Universiteit.

Printed in The Netherlands.

Inhoudsopgave

Voorwoord

1	Hoe verder na het voortgezet onderwijs?	7
1.1	De overgang van voortgezet onderwijs naar vervolgopleidingen	7
1.1.1	Beslispunten bij de overgang	7
1.1.2	Het belang van de verschillende beslispunten	8
1.2	Loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) bij de overgang naar vervolgopleidingen na het eindexamen	9
1.2.1	Regelgeving rondom LOB	9
1.2.2	LOB in de praktijk	10
1.2.3	Onderzoek naar LOB	12
1.3	Samenvatting: tussen dwalen en spoorzoeken	13
2	Opzet van onderzoek naar LOB en loopbaankeuzes van havo- en vwo-leerlingen van Agora	17
2.1	Naar minder uniformiteit en meer maatwerk	17
2.2	Probleemstelling en onderzoeksopzet	18
2.2.1	Onderzoek in 2019-2020	18
2.2.2	Onderzoek in 2020-2021	18
2.3	Samenvatting	19
3	De invulling van LOB door Agora Roermond	21
3.1	Basisfilosofie: voor iedere leerling een eigen stip op de horizon	21
3.2	LOB op schrift	23
3.3	LOB in de praktijk	26
3.3.1	LOB en challenges	27
3.3.2	LOB en heterogene coachgroep met vaste coach	28
3.3.3	LOB en informatieve manifestaties	28
3.3.4	LOB en vakexperts	28
3.3.5	LOB en ouders	29
3.3.6	LOB en de Voortgangsmonitor	29
3.4	Samenvatting	29
4	De leerlingen van havo en vwo van Agora en hun loopbaankeuzes	31
4.1	De leerlingen in het onderzoek: personalia, examenniveau en profielkeuze	31
4.2	Proces en determinanten van profiel- en pakketkeuze	37
4.3	Plannen na het eindexamen: loopbaankeuzes, proces en determinanten	41
4.4	Latere beroepsperspectief	47
4.5	Samenvatting	49
5	Epiloog: terugkijken en vooruitblikken	51
5.1	LOB en de ontwikkeling van loopbaancompetenties als kroonjuweel	51
5.2	LOB en de ontwikkeling van loopbaancompetenties under construction	52
5.3	Tot slot	55
	Over de auteur	57
	Colofon	58

Voorwoord

Manifest van de founding fathers van Agora uit 2013 dat als uitgangspunt voor Agora fungeerde

Wij geloven:

1. Dat leren het beste in vrijheid plaatsvindt.
2. Dat je moet vertrouwen op de nieuwsgierigheid en natuurlijke leerdrang van kinderen.
3. Dat kinderen inspireren belangrijker is dan kennis aan te bieden.
4. Dat de docent de leerlingen moet begeleiden door ze de vaardigheden aan te leren die nodig zijn voor een leven lang leren.
5. Dat ouders een essentiële rol spelen in de ontwikkeling van kinderen, ook op het gebied van onderwijs.
6. Dat je partners uit de samenleving nodig hebt om als expert in te zetten in het onderwijs.
7. Dat kinderen meertalig benaderd moeten worden op een communicatieve manier.
8. **Dat het ultieme doel van ons onderwijs moet zijn dat onze leerlingen weder roekeloos noch bevreesd de onzekerheden van de toekomst kunnen omarmen.**

FIGUUR HET AGORA MANIFEST

1 Hoe verder na het voortgezet onderwijs?

Wie naar de landkaart van het Nederlandse onderwijs kijkt, ziet een dicht netwerk van smalle en brede wegen. Er zijn talloze routes met hoofdwegen en zijwegen, met kruisingen, met bruggen en met viaducten. In het nog altijd lezenswaardige rapport *Effectieve leerroutes in het funderend onderwijs* (Rijksoverheid, 2015) lezen we: 'de ruim 187.000 leerlingen die in 2003 in het derde jaar van het voortgezet onderwijs zaten, hebben in tien jaar tijd maar liefst elfduizend verschillende leerroutes afgelegd, met daarbinnen vele overgangsmomenten'.

Leerlingen die hun weg proberen te vinden in dit labyrint moeten bijna voortdurend kleinere en ook grotere beslissingen nemen. De echt grote keuzes doen zich voor bij de overgangen van de ene naar de andere onderwijssector: naar welke basisschool zal ik gaan? Naar welke schoolsoort in het voortgezet onderwijs wil ik? Welk eindexamen zal ik kiezen? Wat ga ik doen als ik mijn diploma in het vo heb gehaald? Heb ik een toekomstbeeld voor later? Zulke 'transitiekeuzes' zijn cruciaal, niet alleen voor de nabije toekomst maar ook voor de verdere levensloop.

In dit hoofdstuk zoomen we in op de overgang van vo naar vervolgopleidingen en de beslispunten die zich daarbij voordoen.

1.1 De overgang van voortgezet onderwijs naar vervolgopleidingen

Wanneer de schooltas aan de vlaggenmast hangt na een succesvol eindexamen, betekent dat niet dat hiermee ook de periode van onderwijsdeelname is afgesloten. Leerlingen van vijf tot zestien jaar zijn leerplichtig. Jongeren tussen de zestien en achttien jaar die nog geen startkwalificatie hebben behaald, zijn kwalificatieplichtig. Een startkwalificatie is (minimaal) een diploma havo, vwo of mbo (niveau 2 of hoger). Leerlingen met een vmbo-diploma moeten per definitie nog verder onderwijs volgen. Havisten en vwo'ers zouden kunnen volgens de regelgeving kunnen uitstappen, maar ook zij kiezen in overgrote meerderheid – al dan niet na een tussenjaar – voor verder onderwijs.

1.1.1 Beslispunten bij de overgang

De keuzeketen vanuit het voortgezet onderwijs naar het latere beroep bestaat op papier uit vijf beslispunten:

- 1) *Keuze van het niveau van het eindexamen*: met de keuze voor een bepaald schooltype na de basisschool (vmbo met vier leerwegen – basis/kader/gemengd/theoretisch), havo of vwo (atheneum/gymnasium) ligt voor de meeste leerlingen ook het niveau van het eindexamen vast. Dit is geen wet van Meden en Perzen. Er zijn vo-scholen met een zo flexibele schoolorganisatie dat leerlingen de niveaukeuze van het eindexamen tot een (veel) later tijdstip kunnen uitstellen.
- 2) *Keuze van het profiel bij het eindexamen*: afhankelijk van het niveau van het eindexamen moeten leerlingen kiezen voor een bepaald profiel. Vmbo-basis, -kader en -gemengd kennen maar liefst tien profielen (vmbo-scholen maken veelal een beperkte selectie hieruit); vmbo-theoretische leerweg heeft vier profielen en havo en vwo kennen elk vier profielen met dezelfde benamingen.
- 3) *Keuze van het vakkenpakket bij een bepaald profiel*: het eindexamen van het vmbo telt zes examenvakken, havo zeven en vwo acht. Die vakken kunnen niet vrij gekozen worden: er zijn vakken die in elk profiel algemeen verplicht zijn (Nederlands en Engels), vakken die verplicht zijn in een bepaald profiel, vakken binnen een bepaald profiel waaruit een keuze gemaakt moet worden en vakken die vrij gekozen kunnen worden.
- 4) *Keuze van een vervolgopleiding die aansluit op het eindexamen en het gekozen profiel*: vervolgopleidingen in mbo, hbo en wo stellen veelal ingangseisen waaraan voldaan moet worden.

5) *Keuze voor een bepaalde beroep c.q. beroepsgroep of arbeidssector die aansluit bij de gevolgde vooropleiding:* voor het uitoefenen van een beroep gelden veelal bepaalde opleidingseisen.

Deze indeling in vijf beslispunten geeft alleen de essentiële schakels aan. De werkelijkheid van het maken van keuzes is veel gevarieerder en kent bovendien nog vele zijwegen: vmbo- en havo-leerlingen kunnen ook kiezen om hun loopbaan in het vo voort te zetten, leerlingen kunnen eindexamen doen in extra vakken, leerlingen kunnen examenvakken afsluiten op een hoger niveau, leerlingen kunnen in het voorlaatste jaar al examenvakken afleggen, leerlingen kunnen kiezen om in meer dan een profiel examen te doen, leerlingen kunnen kiezen voor een tussenjaar, leerlingen kunnen kiezen om direct te gaan werken, havo-leerlingen kunnen kiezen om eerst hbo te volgen en vervolgens te switchen naar het wo, een deficiënt vakkenpakket kun je herstellen via het volwassenenonderwijs enz. Deze veelheid aan opties laat ook zien dat het keuzeproces complex is en zich niet simpel laat sturen of plannen.

De indeling in vijf stappen kan ten onrechte de indruk wekken dat deze keuzes altijd successievelijk in de tijd worden gemaakt (forward mapping: schooltype > profiel > vakkenpakket > vervolgopleiding > beroep) en uiteindelijk resulteren in een bepaald beroep. De keuzewerkelijkheid is grillig en niet zelden door toeval bepaald. Het omgekeerde beeld (backward mapping vanuit het latere beroepsperspectief) is ook niet altijd realistisch. Er zijn maar weinig jongeren die op veertien- of vijftienjarige leeftijd al helder voor ogen hebben hoe hun latere beroepsloopbaan eruit zal zien en vanuit dat perspectief hun keuzes maken.

1.1.2 Het belang van de verschillende beslispunten

In de keten van de vijf beslispunten kunnen grote variaties optreden tussen de verschillende schakels.

Het belang van de keuze van het niveau van het eindexamen is heel groot. Het is een beslispunt dat altijd een zwaar stempel zal drukken op de latere opties. Tegelijkertijd is dit een keuze die bij de overgrote meerderheid van de leerlingen al gemaakt wordt bij de overgang van basisschool naar voortgezet onderwijs. Een vmbo-diploma geeft toegang tot het mbo (niveau afhankelijk van de vmbo-leerweg).

Een afgesloten havo-opleiding opent de deuren van het hbo (naast het mbo natuurlijk) en met een vwo-diploma behoort een universitaire opleiding tot de mogelijkheden (naast mbo en hbo natuurlijk). Naast deze directe wegen zijn er ook allerlei stapelmogelijkheden (zoals van vmbo-gemengd en vmbo-theoretisch naar havo; van mbo naar hbo; van havo naar vwo; van hbo naar wo), maar de keuze van het eindexamenniveau is en blijft zwaarwegend. Het diploma van het voortgezet onderwijs fungeert als passe-partout naar vervolgopleidingen. Wie niet over de passende sleutel beschikt, staat voor een gesloten deur.

Het belang van de keuze voor een bepaald profiel verschilt per onderwijssector en naar vervolgopleiding. In het mbo is het gekozen profiel in het vmbo wenselijk en een pluspunt, maar in het algemeen geen conditio sine qua non. Het belang van de profielen van havo en vwo verschilt per groep van vervolgopleidingen. Bij aansluitende opleidingen in de techniek of gezondheidszorg is de aansluiting meestal een vereiste, maar met bijvoorbeeld het profiel Natuur & Techniek of Natuur & Gezondheid staan heel veel opleidingen in hbo en wo open. Met het profiel Cultuur & Maatschappij daarentegen zijn er veel minder opties. Het gekozen profiel is dus niet onbelangrijk, maar staat in de schaduw van het niveau van het eindexamen.

Het belang van het specifieke vakkenpakket zit in de slipstream van een bepaald profiel. Vervolgopleidingen stellen vrijwel geen eisen die de wettelijk verankerde keuzevrijheid van leerlingen zouden aantasten. Voor heel specifieke opleidingen is er natuurlijk wel een evident belang. Een studie Duits of Frans is niet goed denkbaar zonder die taal als eindexamenvak.

Het belang van de keuze van een vervolgopleiding is groot, maar verschilt naar onderwijssector (mbo, hbo en wo) en naar arbeidssector (gezondheid, techniek, onderwijs enzovoort).

Leerlingen die hun studie willen voortzetten in het mbo, moeten minimaal een vmbo-diploma hebben. Een match tussen het vmbo-profiel en de specifieke mbo-opleiding is natuurlijk een pluspunt, maar het ontbreken van deze match is meestal geen onneembare barrière.

Wie kiest voor een vervolgopleiding in het hbo of wo moet allereerst beschikken over een juist diploma

(mbo-4, havo of vwo). Zonder het juiste vo-diploma geen entree. Aanvullend zijn er dan specifieke profieleisen voor specifieke opleidingssectoren. Het ene profiel biedt daarbij meer opties dan het andere. Voor nogal wat leerlingen is de keuze van hun vervolgopleiding geen vrije keuze meer. In het (verre) verleden hebben ze al gekozen voor een schooltype met een diploma dat geen toegang biedt tot bepaalde onderwijssectoren. Een verdere inperking van de keuzevrijheid doet zich voor wanneer in het vo gekozen is voor een bepaald profiel om een bepaald vak (bijvoorbeeld wiskunde) te vermijden. Later blijkt dan dat met dit profiel veel opties afvallen.

Het belang van de keuze voor een bepaalde beroep c.q. beroepsgroep of beroepssector is evident, maar het is tevens een keuze die veelal nog achter de horizon ligt als je veertien of vijftien jaar bent. Voor de gelukkige leerlingen die dan wel al weten hoe ze hun toekomstige beroepsloopbaan gaan invullen en voor wie nog alle opties open staan, is het keuzeproces relatief simpel. Het is dan wel te hopen dat ze hun zinnen gezet hebben op een beroep dat de tand des tijds kan doorstaan (Kirschner, 2017; Centre for the New Economy and Society, 2018). Beroepen die vandaag gangbaar zijn, kunnen morgen verdwenen zijn door technologische ontwikkelingen (high speed internet, artificiële intelligentie, big-data-analyse, cloud-technologie), robotisering, geografische verschuivingen van werkgelegenheid, globalisering enzovoort.

1.2 Loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) bij de overgang naar vervolgopleidingen na het eindexamen

Bij de ingrijpende keuzes die de leerlingen moeten maken, worden ze niet aan hun lot overgelaten. Vanuit de overheid en de scholen is een hele ondersteuningssystematiek in het leven geroepen onder de roepnaam LOB: LoopbaanOriëntatie en -Begeleiding.

1.2.1 Regelgeving rondom LOB

Lettend op het verreikende belang van de keuzes die leerlingen moeten maken, zou je verwachten dat de overheid het hele proces en traject met veel waarborgen zou hebben omgeven. Dat blijkt niet het geval te zijn (Claessen, 2020). Het wettelijk kader van LOB is beperkt. De term LOB komt niet voor in de Wet Voortgezet Onderwijs (MinOCenW, 2019a). LOB wordt ook niet genoemd in het (jaarlijkse) Eindexamenbesluit (MinOCenW, 2018a) en evenmin in het (jaarlijkse) Inrichtingsbesluit WVO (MinOCenW, 2018b). LOB komt wel voor in de (jaarlijkse) Regeling examenprogramma's voortgezet onderwijs (MinOCenW, 2019b) en zit daar min of meer verstopt in bijlage 3. LOB wordt daar gekoppeld aan de theoretische leerweg van het vmbo. In deze bijlage komen we ook de bekende vijf loopbaancompetenties tegen van de hand van Marinka Kuijpers. De bijlage noemt ook het loopbaandossier als een verplicht onderdeel van LOB. Bijlage 3 heeft extra body en impact gekregen door het optreden van de Inspectie van het Onderwijs (2018a). Binnen het onderzoekskader dat de Inspectie hanteert voor het toezicht op het voortgezet onderwijs is LOB een van de onderdelen binnen het kwaliteitsgebied Onderwijsproces. Bij schoolbezoeken van de Inspectie staat LOB dus standaard op de agenda. Deze verankering in het toezichtskader van de Inspectie heeft ook bewerkstelligd dat LOB gemeengoed en verplicht is geworden binnen alle vier de leerwegen van het vmbo en bij havo en vwo.

In de formele regelgeving zijn voor de leerlingen de volgende verplichtingen vastgelegd:

- Alle vo-leerlingen moeten tijdens hun schoolloopbaan een keuze maken uit de verschillende profielen. De profielkeuze bepaalt ook de examenonderdelen en hun studielast.
- De profielkeuze vindt voor vmbo in leerjaar 2, in havo en vwo in leerjaar 3 plaats. In het daaropvolgende jaar is het onderwijs gebaseerd op deze profielen.
- Voor vmbo en havo is de duur van de profielperiode twee jaar en voor vwo drie jaar.

In vmbo-2 maken jaarlijks ongeveer 100.000 leerlingen een keuze voor een examenprofiel en een vakkenpakket. Ze zijn dan ongeveer veertien jaar oud. Leerlingen van havo-3 (ongeveer 45.000) en vwo-3 (idem 45.000) hebben een jaar langer respijt voordat ze moeten kiezen.

1.2.2 LOB in de praktijk

Wat weten we eigenlijk van LOB?

Beleidsmatige aandacht voor LOB

Hoewel LOB in de formele regelgeving maar een beperkte plaats inneemt, heeft het beleid zich niet onbetuigd gelaten (Claessen, 2020). Verschillende bewindslieden hebben LOB expliciet omarmd en projectmatig ondersteund. Over een breed front zijn initiatieven genomen en resultaten geboekt:

- Er is een omvangrijk (na)scholingsaanbod tot stand gekomen voor 'LOB-functies' als decaan, mentor en LOB-coördinator.
- Er zijn specifiek voor LOB veelal sector specifieke expertisecentra, platforms en informatiepunten in het leven geroepen.
- Er is in 2018 een Kwaliteitsagenda LOB-VO opgesteld door de VO-raad, LAKS en de beide decanenverenigingen VvSL en NVS-NVL. Onlangs is deze Kwaliteitsagenda weer verlengd tot en met 2022.
- LOB is van sectorspecifiek sectoroverstijgend geworden. Op 1 juli 2017 hebben VO-raad, MBO-raad en Vereniging van Hogescholen het initiatief genomen om gezamenlijk het Expertisepunt LOB op te richten. Het Expertisepunt LOB opereert sectoroverstijgend en ondersteunt vmbo, havo, vwo, mbo en hbo bij loopbaanoriëntatie en -begeleiding.
- Op bestuurlijk niveau binnen het onderwijs wordt het belang van loopbaanontwikkeling breed onderschreven (MBO Raad/Vereniging Hogescholen/VSNU (2020). *Een Leven Lang Ontwikkelen voor iedereen*).
- Het LOB-denken in termen van loopbaanontwikkeling en loopbaancompetenties heeft zich verbreed naar de hele beroepsloopbaan in het kader van Leven Lang Ontwikkelen: A. de Grip e.a. (2018): *Levenslang leren en competentieontwikkeling Beleidsrapport*; R. Nijkamp e.a. (2019): *Leven Lang Ontwikkelen. Resultaten kwalitatief onderzoek onder werkgevers en werknemers*; SER (2018): *Actie-agenda Leven lang Ontwikkelen*; SER (2019): *Voortgangsrapportage SER Actie-agenda september 2019*; SER (2020): *Voortgangsrapportage SER Actie-agenda Leven Lang Ontwikkelen Najaar 2019 - najaar 2020*; Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2020a): *Kamerbrief Routekaart Leren en Ontwikkelen*; Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2020b): *Voortgangsrapportage Leven lang Ontwikkelen november 2020*
- Bij de Open Universiteit is in 2012 de bijzondere leerstoel *Leeromgeving & -loopbanen* in het leven geroepen. De leerstoel wordt bekleed door prof. dr. Marinka Kuijpers (2012). De vijf loopbaancompetenties die gemeengoed zijn in LOB en als zodanig ook in de formele regelgeving zijn opgenomen, zijn van haar hand afkomstig. Ook is zij een van de belangrijkste auteurs over LOB en gangmaker in de beleidsontwikkeling.

De vijf loopbaancompetenties in onderwijskundig perspectief

Bij het maken van keuzes over de verdere onderwijsloopbaan en latere beroepsmogelijkheden spelen de zogeheten *loopbaancompetenties* een centrale rol. Iedere leerling bekijkt wat hij kan en wil en hoe dit omgezet kan worden in een beroep of opleiding. Met behulp van de vijf loopbaancompetenties kunnen leerlingen keuzes maken en zelf hun loopbaan sturen. De vijf loopbaancompetenties (Kuijpers & Draaisma, 2020) die in het algemeen gehanteerd worden, zijn:

- *Motievenreflectie*: het onderzoeken van ambities, interesses en waarden die van belang zijn voor de eigen loopbaan. Oftewel: wat wil ik, waar ga en sta ik voor en waarom?

- *Kwaliteitenreflectie*: het onderzoeken van (potentieel) sterke kanten. Oftewel: wat kan ik het best en hoe weet ik dat?
- *Werkexploratie*: het onderzoeken van eisen, waarden, mogelijkheden en ontwikkelingen in werk en leren. Oftewel: welk soort werk past bij mij en waarom?
- *Loopbaansturing*: het ondernemen van acties in leren, experimenteren, organiseren en profileren om te kunnen werken en ontwikkelen op een manier die bij iemand past. Oftewel: hoe bereik ik mijn doel en waarom zo?
- *Netwerken*: contacten opbouwen en onderhouden op de interne en externe arbeidsmarkt, gericht op loopbaanontwikkeling. Oftewel: wie kunnen mij helpen mijn doel te bereiken en waarom die mensen?

In het verwerven van deze competenties is een belangrijke taak weggelegd voor het onderwijs. Tegelijkertijd is duidelijk dat deze competenties van een andere orde zijn en ook een andere benadering vragen dan bijvoorbeeld een Franse tekst vertalen of vierkantsvergelijkingen oplossen.

Kuijpers & Draaisma (2020, p. 6) leggen een relatie met de motivatietheorie van Ryan en Deci.

‘Loopbaancompetenties sluiten aan op de behoefte van mensen tot ontwikkeling, die wordt beschreven in de zelfdeterminatietheorie van Ryan en Deci (2000). In het kort houdt deze theorie in dat mensen van nature gemotiveerd zijn om zich te ontplooien. De zelfontplooiing kan plaatsvinden als aan drie basisbehoeften in een sociale context tegemoet wordt gekomen: de behoefte aan autonomie (zelf koers bepalen door motievenreflectie en loopbaansturing), aan het gevoel van competentie (in staat zijn tot iets door kwaliteitenreflectie en loopbaansturing) en aan relatie (erbij horen door werkexploratie en netwerken). Mensen die hun kwaliteiten kunnen ontwikkelen en benutten en in staat zijn om gedegen te kunnen netwerken, ervaren meer subjectief en objectief loopbaansucces (Kuijpers & Scheerens, 2006)’.

De indeling in functies van het onderwijs, die onderwijspedagoog Biesta (2012, p. 30 e.v.) aanbrengt, laat het bijzondere karakter van loopbaancompetenties weer op een andere wijze zien. Biesta onderscheidt drie verschillende functies die het onderwijs vervult: kwalificatie, socialisatie en subjectivering. Bij kwalificatie gaat het om aanleren van kennis, vaardigheden en attitudes die het mogelijk maken te functioneren en bij te dragen aan de samenleving. Bij socialisatie gaat het om de voorbereiding op een leven als lid van een gemeenschap en kennismaken met normen, waarden, tradities en praktijken (bijvoorbeeld sociaal-politiek, cultureel, professioneel). Tot slot heeft het onderwijs ook een subjectiverende of persoonsvormende functie. Hierbij gaat het niet om het vormen tot een persoonlijkheid van een bepaald type, maar in het opwekken van het verlangen om op een volwassen wijze in de wereld te staan (Biesta, 2018, p. 24): ‘Het meest wezenlijke moment van de ontmoeting met de wereld is het ervaren van weerstand. De ervaring toont ons dat de wereld eigenstandig is, en geen constructie of hersenspinsel. De ervaring van weerstand brengt niet alleen de wereld in beeld, maar de verlangens die we ten aanzien van der wereld koesteren, juist omdat die verlangens op iets of iemand stoten’. Als we de vijf loopbaancompetenties positioneren binnen de drie functies van Biesta, dan zien we dat we maar heel beperkt in het domein van de kwalificatie zitten (bijvoorbeeld arbeidsmarktrelevante informatie als onderdeel van werkexploratie), voor een wat groter deel binnen socialisatie (wie kan mij helpen bij loopbaansturing en bij netwerken) en met name in het domein subjectivering (motieven- en kwaliteitenreflectie, maar ook de andere competenties in belangrijke mate). De vraag naar de concrete inhoud van de verschillende functies laat Biesta grotendeels open. Scholen maken daarin hun eigen keuzes, aansluitend bij hun visie en onderwijsconcept (zie voor de Vrije School bijvoorbeeld Faling, 2018 of voor Agora de website Agora Roermond en de website Vereniging Agora Onderwijs).

LOB-aanbod door scholen

Welke activiteiten ondernemen scholen nu om LOB handen en voeten te geven? In de vorige paragraaf hebben we vastgesteld dat de formele regelgeving alle ruimte biedt aan de scholen om hun eigen koers te varen. Dit blijkt in de praktijk ook het geval te zijn (Claessen, 2020):

- Er zijn scholen die vanaf leerjaar 1 bezig zijn met LOB, andere beginnen pas in het jaar voorafgaand aan de profielkeuze en weer andere scholen gaan ook door tot en met het examenjaar.
- LOB in het vmbo start in het algemeen eerder dan in de andere schoolsoorten, waarbij meer gebruik wordt gemaakt van bestaande methoden en hulpmiddelen.
- Er zijn scholen die instellingen van buiten inhuren om decanen, mentoren en andere bij LOB betrokkenen te scholen.
- Er is een heel ruim aanbod aan expliciete methoden, materialen, hulpmiddelen en internetsites die ingezet kunnen worden bij LOB.
- Dit aanbod is voor een groot deel afkomstig van commerciële partijen, voor een kleiner deel van publieke instellingen.
- Het aanbod is meer op het vmbo gericht en minder op het havo/vwo.
- Een deel sluit expliciet aan bij de vijf loopbaancompetenties van Marinka Kuijpers.

1.2.3 Onderzoek naar LOB

LOB is een cruciaal onderdeel in het voortgezet onderwijs: ongeveer 200.00 leerlingen in vmbo, havo en vwo moeten jaarlijks een profiel, vakkenpakket en vervolgopleiding kiezen; vo-scholen zijn al twintig jaar bezig met LOB; in het eerste jaar van vervolgopleiding na het vo switcht of stopt een derde van alle studenten met hun opleiding. Kortom, over het cruciale belang van LOB kan geen twijfel bestaan. Je zou dan ook verwachten dat zo'n centrale component zich zou mogen verheugen in de aandacht van vele onderzoekers. Dat blijkt maar ten dele het geval te zijn. Uit een overzichtsstudie van NRO (Edith van Eck, 2017) blijkt dat het beschikbare onderzoek van LOB met name gericht is op de vormgeving en inrichting van LOB. Onderzoek naar de effecten is beperkt en dan nog voornamelijk op de effecten die de betrokkenen zelf rapporteren.

Als aanvulling op de inventarisatie van Edith van Eck hebben we de jaarlijkse Staat van het Onderwijs (2016 t/m 2020) gescreend op het onderwerp LOB. Onze ervaring is dat de Inspectie van het Onderwijs zorgvuldig relevante publicaties over het functioneren van het Nederlandse onderwijs in kaart brengt en verwerkt in de jaarlijkse rapportage. Onze eerste bevinding is dat in de vijf jaargangen LOB in drie van de vijf jaarboeken (2015-2016, 2016-2017 en 2017-2018) LOB niet eens als item genoemd wordt in het deel over het voortgezet onderwijs. Klaarblijkelijk was er in die jaren niets noemenswaardigs te melden over LOB.

In de publicaties over 2014-2015 en 2018-2019 komt LOB wel als onderwerp aan de orde. In beide publicaties komt ondanks het flinke tijdsinterval een min of meer vergelijkbare passage terug. De grote gerichtheid op examenvereisten en op de stof die op het centraal examen getoetst wordt, 'leidt tot vershraling van het aanbod. Het effect daarvan zien we o.a. bij loopbaanbegeleiding. Zo kennen pas enkele scholen een lang doorlopende leerlijn in de loopbaanoriëntatie en de voorbereiding op het vervolgonderwijs' (Inspectie, 2016 p. 89). In het Onderwijsverslag over 2018-2019 wordt deze constatering nogmaals herhaald: 'doordat het onderwijs in toenemende mate is gericht op examenvoorbereiding, is er minder aandacht voor het ontwikkelen van een duidelijk toekomstbeeld van de leerlingen op scholen (Inspectie 2020, p. 91). Onze tweede bevinding is dat LOB onder druk staat en dat deze situatie zich in de afgelopen jaren niet of nauwelijks verbeterd heeft.

De Staat van het Onderwijs uit 2020 vervolgt dan met de volgende tekst: 'Uit Inspectieonderzoek uit 2019 naar de motivatie om te leren kwam naar voren dat bijna een derde van de leerlingen (31,9 procent) de LOB niet als zinvol ervaart. Vooral havoleerlingen zijn kritisch over de LOB. Bijna de helft van de havoleerlingen (42,2 procent) ervaart de LOB niet als zinvol. Op de meer praktijkgerichte onderwijssoorten

(praktijkonderwijs, vmbo-basis en vmbo-kader) zijn de leerlingen aanmerkelijk positiever. Op deze afdelingen ervaart meer dan 70 procent van de leerlingen de LOB als zinvol' (p. 91).

De bevindingen van de Inspectie van het Onderwijs over LOB in de jaarlijkse onderwijsverslagen bevestigen het beeld uit andere bronnen:

- Er is weinig onderzoek naar LOB. Het aanwezige onderzoek richt zich vooral op de beschrijving van het aanbod en het proces en weinig op de daadwerkelijke effecten (die ook niet zo eenvoudig te meten zijn).
- De grote gerichtheid van scholen op de examenvorbereiding gaat ten koste van andere onderdelen. Wie verbaasd is over deze bevinding, moet zich realiseren dat scholen in belangrijke mate worden afgerekend op slaagpercentages en niet of marginaal op succesvolle studiekeuzes nadat de leerlingen de school al lang verlaten hebben.

1.3 Samenvatting: tussen dwalen en spoorzoeken

Jaarlijks moeten bijna 200.000 leerlingen ingrijpende keuzes maken over hun verdere onderwijsloopbaan. Zij moeten dat doen op de leeftijd van veertien (vmbo) of vijftien jaar (havo en vwo). De te nemen beslissingen over welk eindexamen, welk profiel en welk vakkenpakket raken niet alleen de nabije toekomst binnen het vo, maar zijn ook mede bepalend voor vervolgoopleidingen en op nog langere termijn voor de latere beroepsmogelijkheden. Deze selectie voltrekt zich op een leeftijd dat de toekomst nog vooral open ligt en ver verwijderd is. Bij de invoering van profielen en pakketten in 1998 was de verwachting dat hiermee de aansluiting met het vervolgonderwijs en het rendement daar verbeterd zou worden. Elders hebben we al betoogd (Claessen, 2020) dat hier vraagtekens bij geplaatst kunnen worden: rendement in het vervolgonderwijs is niet of nauwelijks verbeterd; restrictieve keuzes moeten maken op een leeftijd van veertien en vijftien jaar komt heel snel op gespannen voet met een latere beroepsloopbaan van nog ongeveer vijfenveertig jaar; de arbeidsmarkt van nu is allerminst indicatief voor de arbeidsmarkt tegen die tijd; uit breinonderzoek is bekend dat de breinontwikkeling al heel vroeg begint, maar pas is afgerond met ongeveer vijftientwintig jaar: leerlingen dwingen om op veertien- en vijftienjarige leeftijd al ingrijpende keuzes te maken is dan niet verstandig; het Nederlandse onderwijs kent al een sterke differentiatie op de vroege leeftijd van twaalf jaar. De keuze van profielen en vakkenpakketten is een verdere aanscherping van deze differentiatie. We moeten dan ook niet verbaasd te zijn dat nogal wat jongeren worstelen met deze vroegtijdige keuzes. Ze staan voor beslissingen waarvan ze de gevolgen lang niet altijd overzien. Een deel verdwaalt, een deel twijfelt en een deel vindt het juiste spoor.

Op 20 april 2020 verscheen het rapport *Ongekend talent. Talenten benutten op de arbeidsmarkt* (Rijksoverheid 2018). Het is een van de zestien Brede Maatschappelijke Heroverwegingen die zijn opgesteld naar aanleiding van de motie-Sneller c.s. Deze motie had het kabinet gevraagd ter voorbereiding op een volgende neerwaartse crisis effectieve beleidsopties in kaart te brengen. Het onderhavige rapport is opgesteld door medewerkers van Algemene Zaken, Binnenlandse Zaken, Economische Zaken, Financiën, Onderwijs, Sociale Zaken en Volksgezondheid. Het voordeel van zo'n brede samenstelling met outsiders is de wat ruimere en frissere blik dan louter het perspectief van 'onderwijsexperts'. Voor het verbeteren van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt schetst het rapport drie oplossingsrichtingen. Een daarvan is slimmere opleidingskeuzes met drie speerpunten: uitstel opleidingskeuze, versterken LOB en betere samenwerking van vo-mbo en hbo in de regio. 'Studenten maken niet altijd de juiste opleidingskeuze. Dit komt onder andere door het vroege moment waarop leerlingen in Nederland voor een studierichting moeten kiezen en een gebrek aan een goede loopbaanoriëntatie en begeleiding (LOB). Dit leidt tot uitval, onnodige overstappen tussen opleidingen en spijt van de afgeronde studie. Als jongeren een achterstand oplopen, halen ze die gemiddeld niet meer in. Ze veranderen vaker van opleiding, vallen vaker tussentijds uit of bereiken een minder hoog opleidingsniveau dan eerder verwacht werd. Verkeerde keuzes kunnen dus lang doorwerken in de rest van hun leven' (2018, 9-10).

LOB is inmiddels de kinderschoenen ontgroeid. Beleidsmatig krijgt LOB inmiddels veel aandacht, onder meer door de koppeling aan leren voor een leven lang ontwikkelen en de daarvoor noodzakelijke loopbaancompetenties. In de regelgeving is de positie van LOB nog zwak (alleen verplicht in het Programma van Toetsing en Afsluiting van vmbo). Scholen leggen veel activiteiten aan de dag, maar doen dat veelal naar eigen inzicht en voorkeur. Onderzoek naar LOB en met name naar de effecten ervan is schaars. De waardering door leerlingen van LOB laat grote verschillen zien. Met name een aanzienlijke groep havoleerlingen ervaart LOB als weinig zinvol.

Literatuur

- Biesta, G.J.J. (2012). *Goed onderwijs en de cultuur van het meten*. Den Haag: Boom/Lemma.
- Biesta, J.J.J. (2018). *Tijd voor pedagogiek. Over de pedagogische paragraaf in onderwijs, opleiding en vorming*. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.
- Centre for the New Economy and Society (2018). *The future of jobs report 2018*. Geneve: World Economic Forum.
- Claessen, J. (2020). *Leren voor een leven lang ontwikkelen. Loopbaankeuzes van Agora-leerlingen en hun studiesucces in het eerste jaar van het hoger onderwijs. Katern -1- Voorstudie: Agora en loopbaanontwikkeling en -begeleiding (LOB): regelgeving en praktijk in het voortgezet onderwijs*. Heerlen: Open Universiteit.
- Falling, A. (2018). *Hoe geven oud-vrijeschoolleerlingen vorm aan hun volwassen bestaan in de wereld? En wat kan dat ons zeggen voor het huidige onderwijs en de lerarenopleiding?* Leiden: Lectoraat Waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs.
- Grip, A. de, e.a. (2018). *Levenslang leren en competentieontwikkeling Beleidsrapport*. Maastricht: Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA).
- Inspectie van het Onderwijs (2016). *De Staat van het Onderwijs. Onderwijsverslag 2014/2015*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2017). *De Staat van het Onderwijs. Onderwijsverslag 2015/2016*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2018). *De Staat van het Onderwijs. Onderwijsverslag 2016/2017*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2019). *De Staat van het Onderwijs. Onderwijsverslag 2017/2018*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2020). *De Staat van het Onderwijs. Onderwijsverslag 2018/2019*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2018a). *Onderzoekskader 2017 voor het toezicht op het voortgezet onderwijs*. Utrecht.
- Kirschner, P.A. (2017). *Het voorbereiden van leerlingen op (nog) niet bestaande banen*. Eindrapport. Heerlen: Open Universiteit.
- Kuijpers, M., & Scheerens, J. (2006). Career competences for the Modern Career. *Journal of Career Development*, 32(4), 303-319.
- Kuijpers, M. (2012). *Architectuur van leren voor de loopbaan: richting en ruimte (oratie)*. Heerlen: Open Universiteit.
- Kuijpers, M., & Draaisma, A. (2020). *Loopbaangericht Leven Lang Ontwikkelen. Economisch en zingevingsperspectief voor nu en de toekomst*. Onderzoeksrapport. Bijzondere Leerstoel: Leeromgeving & Loopbanen.
- VO-raad, LAKS, VvSL & NVS-NVL (2018). *Kwaliteitsagenda LOB-VO*. Utrecht: Vo-raad, LAKS, VvSL, NVS-NVL.
- MBO Raad/Vereniging Hogescholen/VSNU (2020). *Een Leven lang Ontwikkelen voor iedereen*.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2018a). *Eindexamenbesluit VO, geldend van 01-01-2019 t/m heden*.

- <https://wetten.overheid.nl/jci1.3:c:BWBR0004593>
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2018b). *Inrichtingsbesluit WVO, geldend van 01-01-2019 t/m heden*.
<https://wetten.overheid.nl/BWBR0005946>
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2019a). *Wet op het voortgezet onderwijs, geldend van 02-04-2019 t/m heden*.
<https://wetten.overheid.nl/BWBR0002399/>
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2019b). *Regeling examenprogramma's voortgezet onderwijs, geldend van -01-08-2019 t/m heden*.
<https://wetten.overheid.nl/BWBR0022061>
Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2020a): *Kamerbrief Routekaart Leren en Ontwikkelen*. Brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer; 13 november 2020.
Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2020b): *Voortgangsrapportage Leven lang Ontwikkelen november 2020*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
Nijkamp, R., Berg, J. ter, & Damhuis, E. (2019). *Leven Lang Ontwikkelen. Resultaten kwalitatief onderzoek onder werkgevers en werknemers*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
Rijksoverheid Interdepartementaal BeleidsOnderzoek (2015). *IBO Effectieve leerroutes in het funderend onderwijs*. Den Haag: Ministerie van Financiën.
Rijksoverheid (2018). *BMH 5 Ongekend talent. Talenten benutten op de arbeidsmarkt*. Den Haag: Ministerie van Financiën.
Ryan, R., & Deci, E. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68.
Sociaal-Economische Raad (2018). *Actie-agenda Leven Lang Ontwikkelen*. Den Haag: SER.
Sociaal-Economische Raad (2019). *Leven Lang Ontwikkelen. Voortgangsrapportage SER Actie-agenda September 2019*. Den Haag: SER.
Sociaal-Economische Raad (2020). *Leven Lang Ontwikkelen. Voortgangsrapportage SER Actie-agenda Leven Lang Ontwikkelen Najaar 2019 – najaar 2020*. Den Haag: SER.
Website Agora Roermond. <https://niekee.nl>
Website Vereniging Agora Onderwijs. <https://www.agoraonderwijs.nl/>

2 Opzet van onderzoek naar LOB en loopbaankeuzes van havo- en vwo-leerlingen van Agora

Leerlingen in het voortgezet onderwijs moeten op veertien- of vijftienjarige leeftijd ingrijpende loopbaankeuzes maken. Scholen ondersteunen dit keuzeprocess met LOB (loopbaanoriëntatie en -begeleiding). De begeleiding van de school is gericht op het ontwikkelen van een arbeidsidentiteit van de jongeren met behulp van de vijf loopbaancompetenties: motievenreflectie, kwaliteitenreflectie, werkexploratie, loopbaansturing en netwerken. In de opzet en inhoud van LOB verschillen scholen waarbij ze aansluiten bij hun visie en onderwijsconcept.

Vanaf 2019-2020 doen we onderzoek naar de loopbaankeuzes van Agora-leerlingen en hun studiesucces in het hoger onderwijs. Dit onderzoek is mogelijk geworden door het project Regionale Samenwerking van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2017). In het kader van de Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek kregen de instellingen voor hoger onderwijs een projectbudget om de regionale samenwerking te versterken. De Open Universiteit heeft besloten deze middelen in te zetten voor een onderzoek naar loopbaankeuzes van Agora-leerlingen en hun studiesucces in het eerste jaar van het hoger onderwijs. Door de inbedding van het onderzoek in de Strategische Agenda Hoger Onderwijs is de doelgroep van het onderzoek (jammer genoeg) beperkt tot leerlingen van havo en vwo.

2.1 Naar minder uniformiteit en meer maatwerk

Van een absolute uniformiteit, waarbij alle leerlingen over één kam worden geschoren, is geen sprake in het vo. Alle scholen houden bijvoorbeeld door interne of externe differentiatie rekening met leeftijd. Maar er is een groeiende groep scholen die meer maatwerk wil leveren en nauwer wil aansluiten bij de unieke mogelijkheden van de leerlingen.

Dit maatwerk wordt mede mogelijk gemaakt door de beschikbaarheid van digitale leerplatforms met content, die leerlingen faciliteren op hun eigen niveau in hun leerproces.

Een digitaal leerplatform dat momenteel furore maakt in Nederland is Kunskapsskolan. Ruim zestig vo-scholen maken inmiddels gebruik van dit platform. Kunskapsskolan is afkomstig uit Zweden en gemodelleerd naar de Nederlandse lessentabel. Leerlingen werken onder begeleiding van hun coach op hun eigen niveau aan vakmodules waarbij docenten gebruik maken van de digitale content per vak. Bij Kunskapsskolan ligt vast wat de leerlingen moeten leren, maar hoe, wanneer en waar valt onder hun eigen regie.

Een substantiële stap verder gaat Agora, een school voor vmbo/havo/vwo in Roermond. Agora maakt bestuurlijk deel uit van SOML (Stichting Onderwijs Midden Limburg) met vo-scholen op ruim tien locaties, 800 personeelsleden en meer dan 7.000 leerlingen. SOML zet in op persoonlijke leerroutes voor alle leerlingen, aangepast aan hun competenties en behoeften. Agora fungeert daarbij als broedplaats. Agora is een school die radicaal afwijkt van het traditionele onderwijs: geen vakken, geen proefwerken, geen standaard lesrooster, geen jaarklassensysteem, geen rapporten enzovoort. Agora gaat uit van de interesses van de leerlingen. Leerlingen zijn verschillend en iedere leerling volgt zijn eigen route. Agora geeft leerlingen tot op persoonlijk niveau de kans om te variëren naar tempo, niveau, plaats, proces, inhoud en resultaat. Leerlingen zitten zelf mede aan het stuur. De focus ligt op het leerproces in plaats van op het resultaat. Het leren sluit aan bij wat de leerlingen al kennen en kunnen. Leerlingen sluiten Agora af met een regulier diploma voor vmbo, havo of vwo. Het Agora-concept mag zich in een grote belangstelling verheugen. Inmiddels zijn er verspreid over Nederland en Vlaanderen twaalf scholen die werken volgens het Agora-concept. Dit aantal is groeiende. Over de onderwijsvisie van Agora en de praktische uitwerking daarvan is vrij veel bekend (Claessen 2016, 2019 en 2021). LOB en loopbaankeuzes van leerlingen hebben nog weinig aandacht gekregen.

2.2 Probleemstelling en onderzoeksopzet

In 2019-2020 leggen de eerste leerlingen op havo en vwo hun eindexamen af en maken daarna de overstap naar het hoger onderwijs (ho). Het zijn juist deze leerlingen die de OU van nabij wil monitoren in hun Agora-examenjaar en hun eerste schreden in het ho. Los van het feit of andere scholen Agora nu geheel/grotendeels/gedeeltelijk gaan volgen, komt er een generatie leerlingen aan voor het ho die een radicaal ander onderwijs- en examentraject hebben gevolgd. Deze leerlingen monitoren heeft niet alleen regionale betekenis, maar is ook landelijk van belang.

2.2.1 Onderzoek in 2019-2020

In schooljaar 2019-2020 bestond het onderzoek uit twee studies.

1) een voorstudie naar de invulling van LOB in het Nederlandse voortgezet onderwijs.

Met een literatuurstudie is een inventarisatie gemaakt van a) het wettelijk kader van LOB (wetgeving, besluiten en regelgeving), b) vormgeving van LOB in de praktijk (overzicht van bestaande methoden, materialen en sites voor LOB alsmede een reeks praktijkvoorbeelden) en c) onderzoek naar de effecten van LOB.

Deze voorstudie is inmiddels verschenen (Claessen, 2020).

2) onderzoek binnen Agora in 2019-2020 met een tweeledige vraagstelling:

- Op welke wijze geeft Agora als instelling invulling aan LOB?
- Op welke wijze zijn de havo- en vwo-leerlingen binnen Agora, die dit jaar hun eindexamen afleggen, gekomen tot de keuze van hun examenprofiel en hun vakkenpakket, de keuze van hun vervolgopleiding en de (eerste) invulling van hun toekomstige loopbaan?

Om deze vragen te beantwoorden, zijn in 2019-2020 de volgende activiteiten ondernomen:

- aanwezigheid op dinsdagochtend in de twee zalen van de examenleerlingen en hun coaches
- bijwonen van gesprekken van examencoaches en individuele leerlingen over LOB en loopbaankeuzes
- bilaterale gesprekken met de examencoaches
- individuele gesprekken met leerlingen
- bestudering van interne documenten, nota's en mails
- deelname aan digitale vergaderingen
- bestudering van relevante regelgeving.

Specifiek voor de loopbaankeuzes is met alle havo- en vwo-examenleerlingen bilateraal een interview gehouden met een mix van open en gesloten vragen.

Het schooljaar 2019-2020 werd natuurlijk ook getekend door de coronacrisis. Op maandag 16 maart 2020 gingen de scholen op slot en kwam ook een einde aan de wekelijkse bezoeken in Roermond.

De resultaten van het onderzoek in 2019-2020 zijn inmiddels beschikbaar (deze publicatie).

2.2.2 Onderzoek in 2020-2021

Het onderzoek naar de loopbaankeuzes van de havo- en vwo-examenleerlingen op Agora levert uiteraard relevante informatie op over profiel, pakket, overwegingen, vervolgopleiding, toekomstbeeld enzovoort.

Maar het onderzoek naar de loopbaankeuzes van Agora-leerlingen gaat verder. In 2020-2021 hebben deze leerlingen de overstap gemaakt naar het eerste jaar van hbo en wo. En de vraag is hoe het deze leerlingen daar vergaat. Uit onderzoek is bekend dat de overstap van de ene naar de andere onderwijssector

voor leerlingen problematisch kan zijn. De overgang van havo en vwo naar hbo en wo vormt daar geen uitzondering op. Integendeel: al vele jaren is bekend dat deze transitie een bottleneck van de eerste orde is. Dit speelt overigens niet alleen in het Nederlandse hoger onderwijs.

Een breed opgezet onderzoek van Vossensteyn et al. (2015) naar de *non-completion rate* in het hoge onderwijs als geheel (percentage van de starters dat de studie niet afmaakt) komt tot een range van 17 procent tot 47 procent in veertien Europese landen. Een probleem bij dergelijke cijfers is dat landen verschillende definities en berekeningsmethoden hanteren (Delnoij, 2020), waardoor percentages niet goed te vergelijken zijn. Hier willen we inzoomen op de non-completion rate na het eerste jaar. Nederland hanteert hierbij een definitie waarbij al dan niet herinschrijven na het eerste jaar als indicator fungeert (ResearchNed, 2020). *Niet-herinschrijvers* zijn alle eerstejaars van hbo en wo die zich in het tweede jaar niet opnieuw inschrijven voor dezelfde opleiding aan dezelfde instelling. Deze cijfers worden over de afgelopen jaren per cohort (een bepaalde jaargang) berekend. Tussen de verschillende jaargangen komen overigens nauwelijks verschillen voor. Voor het cohort 2018-2019 waren er 42.600 *niet-herinschrijvers* = 32 procent van alle eerstejaars. Deze groep van 42.600 studenten is weer samengesteld uit twee groepen. De eerste groep is die van de *studie-uitvallers*: studenten die verdwijnen uit het ho en dus niet langer een studie volgen aan universiteit of hogeschool. Het aantal studie-uitvallers was 16.284 = 38 procent van de 42.600. De andere groep is die van de zogeheten *switchers*: studenten die wel opnieuw inschrijven aan dezelfde instelling, maar voor een andere opleiding, óf wel opnieuw inschrijven voor dezelfde opleiding, maar bij een andere instelling, óf wel opnieuw inschrijven, maar aan een andere instelling en voor een andere opleiding. Het label *switchers* heeft dus meerdere betekenissen. In 2018-2019 waren er ruim 26.000 *switchers*, meer dan 60 procent van de 42.600 niet-herinschrijvers.

In 2020-2021 willen we bij de havo- en vwo-leerlingen die zijn overgestapt naar het hoger onderwijs onderzoeken wat hun ervaringen in het eerste studiejaar zijn: hoe de overgang verloopt, wat hun ervaringen zijn, of Agora aansluit op de vervolgopleiding enzovoort.

Bij de beantwoording van deze vragen willen we inhoudelijk en onderzoeksmatig aansluiten bij de landelijke studies van *ResearchNed* en met name de opzet van de zogeheten Startmonitor. De Startmonitor volgt nieuwe studenten in het hoger onderwijs gedurende het eerste studiejaar. De Startmonitor verzamelt op een gestandaardiseerde wijze gegevens over studiekeuze, gebruik van voorlichting, verwachtingen, aansluiting met de vooropleiding enzovoort. Door de koppeling met de opzet van de studies van *ResearchNed* wordt een vergelijking mogelijk tussen Agora-studenten en studenten van de andere vo-scholen.

Deze vergelijking is meer dan een vergelijking. Bij Agora leeft de verwachting dat leerlingen van Agora met minder fricties in het eerste jaar de overstap naar hbo en wo zullen maken. Agora heeft de ambitie leerlingen adequaat voor te bereiden op hun toekomst. Dat betekent ook zeer weloverwogen keuzes kunnen maken: wie ben ik? wat kan ik? wat ligt mij? Hoe kan ik dat bereiken? Wie kan me daarbij helpen? We zien hier de vijf loopbaancompetenties van Marinka Kuijpers in wat andere bewoordingen terugkeren. Agora heeft de verwachting dat leerlingen tijdens en na hun Agora-tijd gemotiveerd, weloverwogen en vasthoudend kiezen voor een vervolgopleiding, passend bij het toekomstperspectief dat ze voor ogen hebben. Agora-leerlingen zouden dan ook – dat is tenminste de verwachting – in het eerste jaar van hun vervolgopleiding minder vaak moeten uitvallen of switchen dan andere leerlingen.

2.3 Samenvatting

Door een projectsubsidie van het Ministerie van OCenW is het mogelijk om in de schooljaren 2019-2020 en 2020-2021 onderzoek te doen naar LOB, naar de loopbaankeuzes van Agora-leerlingen die eindexamen havo

of vwo doen en een jaar later naar hun studiesucces in het hoger onderwijs.

De betekenis van dit onderzoek reikt verder dan Agora in strikte zin. Agora staat model voor het groeiend aantal scholen dat 'iedere leerling mede aan het stuur laat zitten van hun eigen ontwikkeling, waarbij de docent niet alleen focust op het resultaat, maar ook op het proces en waarbij wat leerlingen leren aansluit bij wat ze al kennen en kunnen' (Jan Fasen, 2019).

Voor de opzet en instrumentatie van het onderzoek wordt aangesloten bij het model dat ResearchNed hanteert voor het volgen van nieuwe studenten in het hoger onderwijs gedurende het eerste studiejaar.

Literatuur

- Claessen, J. (2016). *Tegels van Agora. Verslag van het eerste jaar van een grensverleggende onderwijsinnovatie*. Heerlen: Open Universiteit.
- Claessen, J. (2019). *Agora en de eerste horden. Tussenbalans na vier jaar van een grensverleggende onderwijsinnovatie en de eerste eindexamens*. Heerlen: Open Universiteit.
- Claessen, J. (2020). *Leren voor een leven lang ontwikkelen. Loopbaankeuzes van Agora-leerlingen en hun studiesucces in het eerste jaar van het hoger onderwijs. Katern -1- Voorstudie: Agora en loopbaanontwikkeling en -begeleiding (LOB): regelgeving en praktijk in het voortgezet onderwijs*. Heerlen: Open Universiteit.
- Claessen, J. (2021). *Agora en de uitdaging van het eindexamen*. Heerlen: Open Universiteit.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2017). *Uitwerking ambitie versterken regionale samenwerkingsverbanden vo/mbo-hbo*. Brief aan de Colleges van bestuur van de bekostigde universiteiten en hogescholen.
- ResearchNed (2009). *Studiekeuze en studiesucces. Een selectie van gegevens uit de Startmonitor over studiekeuze, studio uitval en studiesucces in het hoger onderwijs*. Nijmegen: ResearchNed.
- ResearchNed (2013). *Monitor beleidsmaatregelen 2013. De relatie tussen beleidsmaatregelen, studiekeuze en studiegedrag*. Nijmegen: ResearchNed.
- ResearchNed (2017a). *De Studiekeuzecheck. Landelijk onderzoek naar uitvoering en opbrengsten van de studiekeuzecheck*. Nijmegen: ResearchNed.
- ResearchNed (2017b). *Monitor Beleidsmaatregelen 2016-2017. Studiekeuze, studiegedrag en leengedrag in relatie tot beleidsmaatregelen in het hoger onderwijs, 2006-2016*. Nijmegen: ResearchNed.
- ResearchNed (2018a). *In- en doorstroommonitor 2008-2017. Toegang van studenten in het hoger onderwijs: wie wel en wie niet?* Nijmegen: ResearchNed.
- ResearchNed (2018b). *Monitor Beleidsmaatregelen 2017-2018. Studiekeuze, studiegedrag en leengedrag in relatie tot beleidsmaatregelen in het hoger onderwijs, 2006-2017*. Nijmegen: ResearchNed.
- ResearchNed (2020). *Monitor Beleidsmaatregelen hoger onderwijs 2019-2020*. Nijmegen: ResearchNed.
- Vossensteyn, H., Kottmann, A., Jongbloed, B., Kaiser, F., Cremonini, L., Stensaker, B., et al. (2015). *Dropout and completion in higher education in europe. Main Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

3 De invulling van LOB door Agora Roermond

De leerlingen die in 2019-2020 hun eindexamen hebben afgelegd, hebben in de aanloop naar het eindexamen loopbaankeuzes moeten maken: in elk geval examenniveau/profiel/vakkenpakket en waarschijnlijk vervolgopleiding en mogelijk toekomstbeeld. Bij die keuzes hebben ze ook ondersteuning gekregen van Agora in de vorm van LOB, in elk geval in de laatste twee schooljaren en vermoedelijk ook al in de jaren daaraan voorafgaand.

De geschiedenis van LOB binnen Agora is nog maar kort. In 2014-2015 zijn de eerste leerlingen begonnen met hun Agora-loopbaan en in 2017-2018 waren er de eerste zes examenkandidaten. Tot dat jaar had LOB binnen Agora geen prioriteit. De school moest alle zeilen bijzetten om het Agoraconcept in de praktijk te realiseren en tegelijkertijd te voldoen aan de formele eisen van het eindexamen. Vanaf 2017-2018 begon LOB aan gewicht te winnen en kwam ook de vraag naar een Agoriaanse vertaalslag.

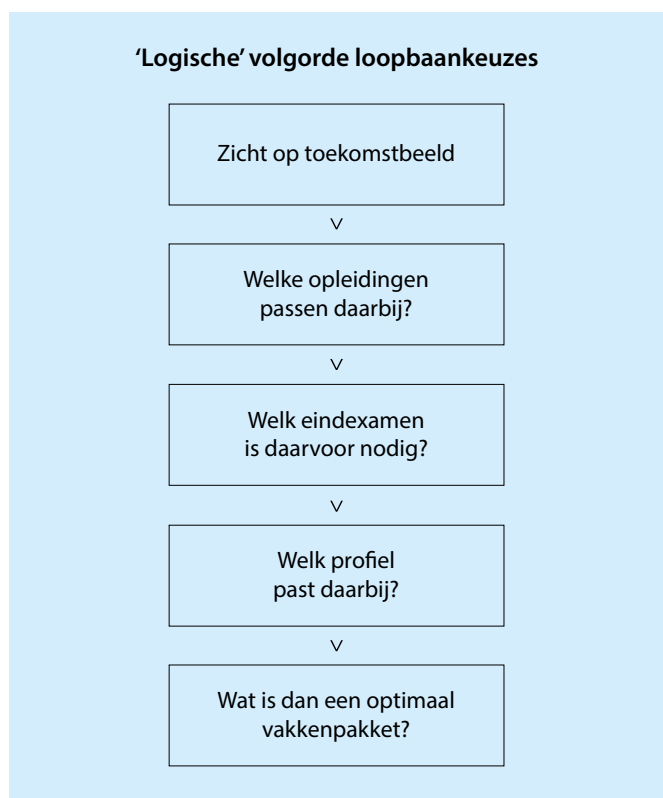
3.1 Basisfilosofie: voor iedere leerling een eigen stip op de horizon

In de filosofie van Agora is iedere leerling uniek. Kinderen leren uit zichzelf en doen dat op hun eigen wijze. Ieder kind heeft recht op zijn eigen leerroute. Agora behandelt leerlingen ongelijk. Dat geldt ook voor LOB. LOB is geen standaardbehandeling, maar het realiseren van een unieke ontdekkingsreis in samenspel van coach en leerling.

Bij de invulling van LOB door Agora staat het toekomstbeeld op de eerste plaats. Agora bereidt voor op het leven, niet op een carrière. LOB is geslaagd als leerlingen meer zicht hebben gekregen op zichzelf en hun mogelijkheden. De sleutelvragen zijn: wie ben ik, wat wil ik en wat kan ik? In de filosofie van Agora moet LOB primair bijdragen aan de verheldering van het toekomstbeeld van de leerlingen. Dat toekomstbeeld (levenspad in algemene zin en beroepsperspectief in het bijzonder) is voor iedere leerling de eigen stip op de horizon, het kompas voor de verdere ontwikkeling van de (levens)loopbaan.

Idealiter bewerkstelligt LOB het volgende traject:

FIGUUR 3.1

In de praktijk blijkt deze 'logische' volgorde vaak een taaie klus om tal van redenen. Leerlingen hebben weliswaar een globaal toekomstbeeld, maar dat matcht niet met het huidige examenniveau. Leerlingen hebben een bijna onoverbrugbare weerstand tegen een bepaald vak en laten hun profielkeuze daardoor bepalen. Leerlingen focussen op het halen van het eindexamen en schuiven latere keuzes voor zich uit. Leerlingen hebben geen flauw idee wat ze later willen gaan doen en kiezen maar wat. Maar in de gesprekken met de coaches over LOB heeft het toekomstbeeld prioriteit en daar houden de coaches ook aan vast. In de verhalen van de leerlingen wordt dat verhaal bevestigd. Leerlingen die een profiel hebben gekozen zonder bijbehorend toekomstperspectief krijgen van hun coach nul op het rekest. Samen plannen ze een maatwerktraject van soms enkele maanden om te ontdekken en te verkennen wat ze wel willen en kunnen. Keuze van profiel en vakkenpakket komen op de tweede plaats. In de praktijk hebben we daar prachtige voorbeelden van gezien.

3.2 LOB op schrift

In de formele regelgeving van de overheid komt LOB vrijwel niet voor. De enige uitzondering is de Regeling examenprogramma's voortgezet onderwijs en wel in bijlage 3. In deze bijlage 3 wordt stilgestaan bij Loopbaanoriëntatie en -ontwikkeling in de theoretische leerweg van het vmbo. *'Het gaat daarbij om vaardigheden waarop niet in het centrale examen wordt getoetst. Gesteld wordt dat de kandidaat in staat moet zijn om zijn eigen loopbaanontwikkeling vorm te geven. Hij doet dat met een oriëntatie op een toekomstige opleiding en (loop)baan door middel van reflectie op het eigen handelen en reflectie op ervaringen.'*

De verdere formulering is:

1. De kandidaat heeft de vaardigheid de eigen loopbaan vorm te geven door op systematische wijze om te gaan met 'loopbaancompetenties':

- 1. Wat kan ik het best en hoe weet ik dat? [Kwaliteitenreflectie]*
- 2. Waar ga en sta ik voor en waarom dan? [Motievenreflectie]*
- 3. Waar ben ik het meest op mijn plek en waarom daar? [Werkexploratie]*
- 4. Hoe bereik ik mijn doel en waarom zo? [Loopbaansturing]*
- 5. Wie kan mij helpen mijn doel te bereiken en waarom die mensen? [Netwerken]*

2. De kandidaat maakt zijn eigen loopbaanontwikkeling inzichtelijk voor zichzelf en voor anderen door middel van een 'loopbaandossier'.

In een loopbaandossier is opgenomen welke activiteiten zijn uitgevoerd die hebben bijgedragen tot het ontwikkelen van de 'loopbaancompetenties'. In het loopbaandossier wordt beschreven bij een aantal uitgevoerde activiteiten:

- I. de beoogde doelen*
- II. de resultaten*
- III. de evaluatie en een conclusie*
- IV. welke vervolgactiviteiten gepland zijn op basis van de opgedane ervaringen en de daarbij horende conclusies'*

Op basis van deze regeling zijn scholen verplicht in hun PTA (Programma voor Toetsing en Afsluiting) voor het vmbo het onderdeel LOB op te nemen met vermelding van onderwerpen, periode, toetsvorm, herkansing en weging. Voor havo en vwo geldt deze formele verplichting niet, maar het mag wel en gebeurt ook. Tabel 3.1 laat het PTA voor LOB van Agora zien.

TABEL 3.1 INVULLING VAN LOB IN PTA-AGORA VOOR VMBO

PTA VMBO BB/KB/GL/TL		VAK	LOB	EXAMENJAAR 2018/2019		
-------------------------	--	-----	-----	----------------------	--	--

code	Periode	inhoud	vorm	herkansing	gewicht (in %)
OND1	1	De leerling maakt een MINDMAP (=product) om zijn interesses in kaart te brengen. Aan zijn interesses koppelt de leerling beroepen en aan de beroepen koppelt de leerling opleidingen. De mindmap wordt ingeleverd bij de coach ter beoordeling.	P	X	*
OND2	1	Middels het APL (Agora Persoonlijk Leerplan) maakt de leerling inzichtelijk hoe het staat met zijn persoonlijke ontwikkeling op het gebied van de zeven werelden van Agora. Door intensieve reflectie gesprekken met de coach wordt dit een mooi inzichtelijk product. Het APL wordt gedeeld met de coach ter beoordeling.	P	X	*
OND3	1	Met de interesselijst en de persoonlijke kennis in het achterhoofd gaat de leerling opleidingen en beroepen kiezen en hiervoor open dagen, stages en meeloopdagen bezoeken. Hier worden verslagen van gemaakt. De verslagen worden gedeeld met de coach ter beoordeling.	S	X	*

*** handelingsdeel**

Het loopbaandossier krijgt een zelfgekozen vorm. Bovenstaande onderdelen worden (ten minste) verwerkt in het loopbaandossier;

Bron: via zoekterm PTA op website Agora Roermond <https://niekee.nl>

Toelichting:

- PTA is van toepassing voor alle vier de leerwegen van het vmbo: basis/kader/gemengd/theoretisch
- periode 1: het schooljaar 2018/2019 fungeert als start van het examentraject en vormt periode 1. Het examentraject kan worden afgesloten in 2018/2019 of in 2019/2020
- code: interne administratieve aanduiding
- toetsvorm P: praktische opdracht met mindmap als product
- toetsvorm S: schriftelijk in de vorm van een verslag
- herkansing X: dit onderdeel mag herkanst worden
- gewicht (in %) * handelingsdeel: typisch examenjargon. Een handelingsdeel is een verplichte opdracht binnen het schoolexamen die met een voldoende moet worden afgesloten. De leerling krijgt hier geen cijfer voor. Er is dan ook geen weegfactor.

Wat valt op in dit PTA?

- Het is een heel beknopt PTA. Elders zijn er veel langere beschrijvingen met meer onderdelen en specificaties (veel scholen hebben de PTA's op hun websites staan). Deze kernachtige aanpak is typerend voor Agora/Niekée: voldoen aan de wettelijke eisen (in de eerdere, formele bijlage 3 zijn de eisen beperkt waardoor er veel speelruimte ontstaat voor het PTA-LOB van Agora), waar mogelijk kiezen voor een flexibele invulling (Agora laat de wijze van beoordeling open, Agora maakt herkansing mogelijk voor alle onderdelen, Agora laat de vorm van het loopbaandossier vrij) en zorgen voor uitvoerbaarheid (Agora kiest voor beperkt aantal onderdelen en de periode wordt ruim omschreven).
- Agora kiest niet voor een bepaalde methode of leergang of ICT-portal voor LOB.
- Het maken van een mindmap met interesses, beroepen en opleidingen is niet uniek. Er zijn meer scholen die een vergelijkbare invulling kiezen, al dan niet aangevuld met interestetest enzovoort. Leerlingen van Agora zijn vertrouwd maken met maken van een mindmap. De mindmap wordt ingeleverd bij de specifieke coach van deze specifieke leerling (is wel een unieke Agoriaanse constructie) ter beoordeling,
- Bij de tweede component moet de leerling in de vorm van een Agora Persoonlijk Leerplan (APL) inzichtelijk maken hoe het staat met zijn persoonlijke ontwikkeling op het gebied van de 'seven habits of Agora'. Het APL (uiteraard uniek voor Agora) is een soort 'groeidocument' waarin de leerling bijhoudt hoe hij zich ontwikkelt op een zevental persoonlijke eigenschappen die Agora belangrijk vindt. In paragraaf 3.3.6 worden deze habits nader besproken. Het gaat om persoonlijke kwaliteiten als kunnen reflecteren, kunnen communiceren, kunnen onderzoeken enzovoort.
- Participeren in open dagen, stages en meeloopdagen is een activiteit die uiteraard op alle scholen voorkomt, inclusief het maken van verslagen. Na 16 maart 2020 (start landelijke lockdown onderwijs) was dit niet meer mogelijk. Agora heeft toen het LOB-PTA aangepast zodat ook digitale varianten mogelijk werden (virtuele schoolweek, online proefstuderen, online colleges, online voorlichtingssessies, 360 graden Tour, filmpjes op YouTube, intakesessies via Zoom of Skype, online open dag. Zie bijvoorbeeld Sami Kappé: hulp voor examenleerlingen die last hebben van keuzestress. De Limburger, 18 mei 2020).
- De leerling moet ook een loopbaandossier samenstellen waarbij hij zelf opzet en vorm kan kiezen, mits de drie voorafgaande componenten maar worden verwerkt.
- Het is aan de coaches en leerlingen om de PTA onderdelen te documenteren op Google-drive.
- Coaches verwerken het stuk LOB in Magister voor de vmbo-examenkandidaten.
- In het jaar 2018-2019 heeft AGORA dit LOB-PTA voor het vmbo ook opgenomen in de PTA's voor havo en vwo. In het lopende schooljaar (2020-2021) heeft men daarvan afgezien omdat het geen formele verplichting is. In de praktijk wordt het LOB-PTA van het vmbo wel gebruikt op havo en vwo.

Voor de communicatie met leerlingen en ouders is een 'spoorboekje' met relevante data en keuzes opgesteld (tabel 3.2). Uiteraard zijn keuzes als niveau, profiel en vakkenpakket al eerder en vaker ter sprake geweest tussen leerlingen en hun coaches. Ouders zijn ook een belanghebbende partij in deze keuzes. Leerlingen en ouders hebben enige tijd om hun afwegingen te maken, maar op een bepaald moment moeten knopen worden doorgesneden. De keuze van niveau, profiel en vakkenpakket bepalen vervolgens de dagelijkse agenda en leerroute van de leerlingen.

TABEL 3.2 SPOORBOEKJE VOOR LOOPBAANKEUZES DOOR LEERLINGEN EN OUDERS (2019/2020)

Wat	Wie?	Wanneer
Profielen uitleggen aan coaches naar behoefte	Decaan	4 november 2019 om 15.15 uur
Profielen uitleggen aan leerlingen	Coaches Community 1	11 november t/m 15 november 2019
Vakken uitleggen aan leerlingen d.m.v. workshop door vakexpert en leerling met ervaring met dit vak uit community 2 (expert benadert leerlingen)	Vakexperts en Community 2 leerlingen	18 november t/m 29 november 2019
Gesprek over examenniveau, profielkeuze en vakkenpakket	Coach en leerling	2 december t/m 20 december 2019
Profielen uitleggen aan ouders	Decaan (coaches zijn aanwezig)	Info avond op dinsdag 26 november 2019 (vmbo, havo, vwo opeenvolgend)
Eventueel oudergesprek over examenniveau, profielkeuze en vakkenpakket	Coach, leerling, ouders	2 december t/m 20 december 2019
Eerste keuze examenniveau, profielkeuze en vakkenpakket	Leerling en ouders	6 januari t/m 20 januari 2020
Eventueel bijstellen keuzes voor examenniveau, profiel en vakkenpakket	Coach, leerling, ouders	20 januari t/m 2 maart 2020
Definitieve keuze examenniveau, profielkeuze en vakkenpakket	Coach, leerling, ouders	2 maart 2020

Toelichting: Community 1 bestaat uit leerlingen die nog geen keuze hebben gemaakt voor examenniveau/profiel/vakkenpakket. In Community 2 zitten leerlingen die zich voorbereiden op het eindexamen. Met ingang van 2020-2021 zijn beide community's overigens samengevoegd.

Het spoorboekje van Agora is natuurlijk niet uniek. Ook andere scholen kennen zo'n schema. Wat wel apart is voor Agora is het derde onderdeel: vakkenuitleg aan leerlingen. Het onderwijsconcept van Agora is niet opgebouwd rondom de traditionele schoolvakken. Dat betekent in de praktijk dat leerlingen moeten kiezen voor een inhoudelijk profiel met bouwstenen (de schoolvakken) die ze nog niet of nauwelijks kennen. In het volgende hoofdstuk waar de leerlingen zelf aan het woord komen, zullen we zien wat dit betekent.

3.3 LOB in de praktijk

De activiteiten in het LOB-PTA (mindmap, APL en schoolbezoeken) worden uiteraard uitgevoerd, maar LOB op Agora is veel breder. In de dagelijkse praktijk zie je LOB-achtige elementen op vele plaatsen terugkeren. Werken aan loopbaancompetenties is vanaf de eerste dag aan de orde. Eigenlijk is LOB op Agora altijd aan de orde.

3.3.1 LOB en challenges

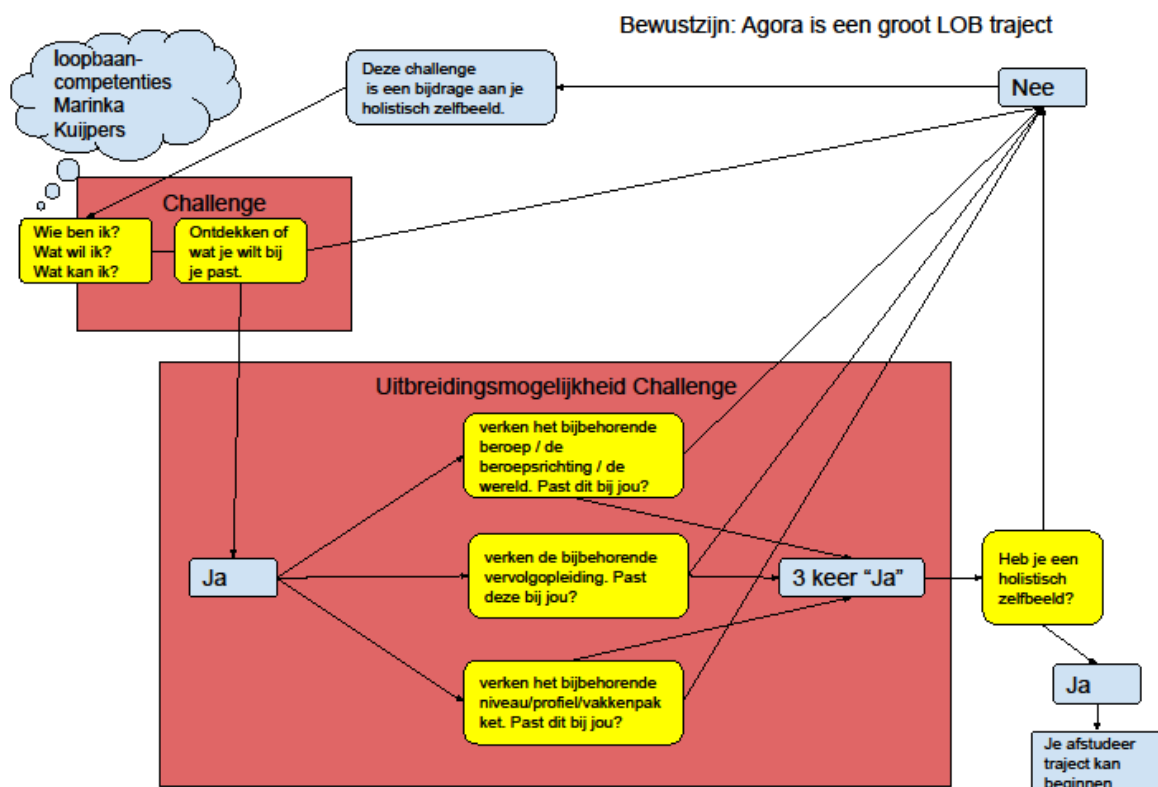
Het inhoudelijke hart van Agora wordt gevormd door de challenges. Uitgaande van de persoonlijke leervragen van de leerling wordt in samenspel met de coach een project gedefinieerd en uitgevoerd. Het initiatief voor de leervraag (inhoud en vorm) ligt dus bij de leerling en niet zoals elders bij de lesmethode die het inhoudelijke domein en de te verrichten activiteiten voorschrijft. De uitdagingen die de leerling aangaat, komen voort uit intrinsieke motivatie. De coach ondersteunt hem of haar alleen door de juiste vragen te stellen en te sturen: aanmoedigen, uitnodigen, inspireren en uitdagen. Zo krijgt de leerling inzicht hoe een optimaal leerproces verloopt. Na elke challenge wordt de leerling beter in dit proces. Een gemiddelde challenge duurt vijf tot acht weken. In de loop van de jaren passeert er dus een flink aantal. Bij het opzetten van een challenge is het belangrijk dat leerlingen leren wisselen van perspectief en niet steeds vergelijkbare onderwerpen en benaderingen kiezen. Agora hanteert hiervoor het concept van de 'vijf werelden' waarbij leerlingen worden gestimuleerd te werken met vijf verschillende invalshoeken: maatschappelijk, wetenschappelijk, ethisch, sociaal-normatief en spiritueel. Coaches letten ook op het ontwikkelingsniveau van de leerling en dagen hen uit de ambities in moeilijkheidsgraad bij te stellen.

Voor de registratie en monitoring van de challenge is een digitale tool ontwikkeld in de vorm van de Challengemonitor, waarmee leerlingen hun challenge kunnen beschrijven en structureren. Alle onderdelen die deel uitmaken van een challenge komen standaard aan de orde in deze monitor:

- Preparation (waarom deze challenge/samen of solo/te bereiken resultaat /planning)
- Execution (verslag van ondernomen activiteiten)
- Footprint (welke bronnen gebruikt en timemanagement)
- Review (terugblik en reflectie samen met de coach).

In de praktijk biedt elke challenge een reeks van handvatten om te werken aan LOB (figuur 3.2)

FIGUUR 3.2 CHALLENGES EN LOOPBAANCOMPETENTIES

Elke challenge biedt gelegenheid om met de leerling het gesprek aan te gaan over vragen als: Wat heb je nu geleerd voor jezelf? Wat vond je ervan? De moeite waard om door te gaan? Waarom wel en waarom niet? Ook met leerlingen van dertien jaar zijn dergelijke gesprekken mogelijk. In de loop van de jaren worden deze vragen verdiept en gaan ze raken aan de loopbaanvragen van Marinka Kuijpers: wie ben ik, wat wil ik en wat kan ik? Tekent er zich eenmaal een bepaald spoor af, dan kan de challenge worden uitgebreid naar vervolgcacties op het terrein van loopbaankeuzes.

3.3.2 LOB en heterogene coachgroep met vaste coach

De dagelijkse thuisbasis van iedere leerling is de coachgroep. Een coachgroep telt ongeveer vijftien tot zeventien leerlingen, en elke coachgroep heeft een vaste coach. Coachgroepen worden elk jaar opnieuw samengesteld. Waar elders jaarklassen homogeen worden ingedeeld naar leeftijd en naar niveau, zijn de coachgroepen heterogeen opgebouwd naar leeftijd en naar onderwijsniveau (advies van de basisschool). Een coachgroep is dus een gemengd gezelschap van leerlingen van twaalf tot achttien jaar met adviezen van vmbo tot en met vwo. Elke coachgroep heeft een vaste locatie in het gebouw. Leerlingen hebben daar ook hun werkplek.

De eigen coachgroep is het vaste gezelschap voor iedere leerling. Met deze groep vindt de dagelijkse dagopening plaats, vinden de meeste gesprekken plaats, is er overleg over challenges, wordt er samengewerkt. De heterogene samenstelling van de coachgroep stimuleert de sociale ontwikkeling van de leerling. 'De groep biedt de mogelijkheid om rollen en plaatsen te verkennen en daarmee te spelen. Ieder kind leert zo om een onderscheidende plaats in te nemen in een groep. Deze vorm draagt bij aan het subjectiveren van kinderen' (Fasen, 2020).

Binnen het onderwijsconcept van Agora is de coach de centrale figuur. Hij of zij kent de vijftien of zeventien leerlingen van zijn stamgroep van haver tot gort, hij is vrijwel dagelijks als groep met hen bezig, hij heeft dagelijks of wekelijks individuele coachingsmomenten, hij volgt hun challenges in detail, hij stuurt bij waar nodig, hij zorgt voor adequate verslaglegging, hij motiveert en daagt uit, hij reflecteert en geeft feedback, hij heeft oog voor hun persoonlijke en sociale ontwikkeling. Leerlingen mogen het reisdoel bepalen, maar de coach bepaalt de reis ernaartoe, de coach bepaalt het speelveld waarop de leerling zich kan ontplooien. In de woorden van een van de coaches van het eerste uur: 'Agora is de vrijheid om te leren wat je wilt, maar geen vrijblijvendheid om te doen wat je wilt'.

3.3.3 LOB en informatieve manifestaties

Naast de challenges die voortkomen uit de individuele leervraag van iedere leerling is er wekelijks een ruim aanbod van workshops/gastcolleges/masterclasses/presentaties /demonstraties over heel verschillende onderwerpen waarop leerlingen kunnen intekenen. Deze manifestaties zijn niet beperkt tot de muren van het schoolgebouw. Als leerlingen extern tentoonstellingen willen bezoeken, colleges willen bijwonen, experts willen raadplegen, voorstellingen willen bijwonen, willen deelnemen aan excursies en zelfs aan studiereizen probeert Agora dit te faciliteren. Hoe breder, hoe rijker en hoe gevarieerder de voedingsbodem is voor Agora-leerlingen, hoe meer kans ze hebben om zicht te krijgen op wie ze zijn, wat ze willen en wat ze kunnen.

3.3.4 LOB en vakexperts

Voor elk examenvak is er binnen Agora een bevoegde docent – aangeduid als de vakexpert – beschikbaar die met iedere leerling apart voor dat vak het examentraject uitzet. Het zijn deze vakexperts die ook verantwoordelijk zijn voor de onderdelen van het Schoolexamen (SE). In totaal gaat het om enkele tientallen

vakexperts, verspreid over vmbo, havo en vwo. Daarnaast vormen deze vakexperts samen een gevarieerd panel waar leerlingen met vragen over vervolgonderwijs en beroepsmogelijkheden kunnen aankloppen.

3.3.5 LOB en ouders

Agora gaat ervan uit dat ouders een actieve en betrokken rol spelen in de ontwikkeling van hun kinderen, ook op het gebied van onderwijs. Ouders zijn educatieve partners die niet alleen geïnformeerd worden, maar ook deelnemen (drie tot vier keer een sessie per schooljaar) aan de Agora-communitybijeenkomsten samen met kinderen en coaches; die via telefoon, e-mail en WhatsApp communiceren met de coach van hun kind; die zelf jaarlijks een actieve bijdrage leveren in de vorm van een presentatie, workshop, masterclass, excursie. Ouders volgen door deze betrokkenheid en participatie van nabij de onderwijsloopbaan en het ontwikkelingstraject van hun kinderen. Ze kunnen ook zelf bijdragen aan het verhelderen van het toekomstbeeld van hun kind.

3.3.6 LOB en de Voortgangsmonitor

Er wordt op allerlei manieren en door velerlei personen bijgedragen aan de invulling van LOB. Al deze indrukken en ervaringen komen samen bij de leerlingen. Bij het bundelen en ordenen van al deze elementen vervult de Challengemonitor (Drummen, 2019) een helpende rol. De monitor is geïnspireerd op het bekende boek van Covey: *The seven habits of highly effective people* (1989). Kern van zijn boodschap is dat effectieve mensen zeven gewoonten/eigenschappen/routines hebben die ten grondslag liggen aan hun succes en dat iedereen deze eigenschappen bij zichzelf (verder) kan ontwikkelen. Bij deze habits van Covey gaat het om eigenschappen als proactief zijn, belangrijke zaken eerst doen, win-win-situaties creëren. Naar analogie hiervan zijn er zeven eigenschappen benoemd die Agora-leerlingen zich eigen moeten maken en die blijvend kunnen bijdragen aan hun ontwikkeling.

De seven habits van Agora zijn:

- Own your development growth
- Discover & orientate
- Connect
- Communicate
- Reflect
- Research
- Share.

Elke habit wordt periodiek 'beoordeeld' door de leerling en de coach. Elke eigenschap is uitgewerkt in de vorm van een of meer rubrics. Op een kleurenbalk geeft de leerling met een bepaalde kleur aan waar hij staat in zijn ontwikkeling en de coach doet dat ook. Leerling en coach gaan vervolgens het gesprek aan over de voorliggende beoordelingen. Bij dit gesprek kunnen ook eerdere beoordelingen aan de orde komen zodat een ontwikkelingslijn zichtbaar wordt.

3.4 Samenvatting

LOB is voor Agora veel meer dan leerlingen helpen bij kiezen van een profiel/vakkenpakket en het uitzoeken van een mogelijke vervolgopleiding. Agora wil excelleren in een breed opgezette LOB waarbij de keuze van profiel en pakket niet meer dan tussenproduct is en waarbij zicht krijgen op de toekomst dominant is. De basisfilosofie van Agora voor LOB luidt dan ook: voor iedere leerling een eigen stip op de horizon in de vorm van een persoonlijk toekomstbeeld (levenspad in algemene zin en beroepsperspectief in het bijzonder).

De uitwerking op papier van LOB is bij Agora beperkt. Er zijn geen handleidingen, methoden of protocollen die gevolgd moeten worden. Conform de landelijk verplichte regelgeving heeft ook Agora LOB opgenomen als onderdeel van het jaarlijkse Programma voor Toetsing en Afsluiting (PTA). Dit LOB-PTA is beknopt en kernachtig met drie componenten: een mindmap maken om interesses in kaart te brengen; een Agora Persoonlijk Leerplan (APL) samenstellen als neerslag van de persoonlijke ontwikkeling; opleidingen/beroepen kiezen en bezoeken. Om de communicatie en besluitvorming te stroomlijnen is er een spoorboekje met deadlines voor leerlingen en ouders voor de keuze van examenniveau, profiel en vakkenpakket.

LOB binnen Agora is vooral een kwestie van doen. Het onderwijs van Agora is een vrijwel voortdurend aanbod van stimuli, van uitnodigingen en van uitdagingen om onder begeleiding van de coach nieuwe stappen te zetten in de ontdekkingsreis van het eigen ik. De challenges, de belangrijkste bouwsteen van het Agora-aanbod, zijn een optimale gelegenheid voor deze verkenningstocht. Elke challenge biedt mogelijkheden om weer iets verder te komen met de beantwoording van de vragen 'wie ben ik, wat wil ik, wat kan ik, hoe kan ik dat bereiken en wie kan me daarbij helpen?' (De loopbaancompetenties van Marinka Kuijpers). Het deel uitmaken van een vaste coachgroep met ongeveer vijftien leerlingen van uiteenlopende leeftijd en onderwijsniveau is bijna een garantie voor leerzame sociale interactie. De aanwezigheid van een vaste coach om mee te sparren en te reflecteren is een permanente voedingsbron voor ontwikkeling. In de opzet van Agora zijn nog tal van andere elementen die zorgen voor een vruchtbare en gevarieerde voedingsbodem voor de persoonlijke ontdekkingsreis: de vele workshops, gastcolleges, presentaties gedurende het jaar over van alles en nog wat; de vakexperts die naast hun examentaak ook als vraagbaak voor vervolgonderwijs en beroepsmogelijkheden kunnen fungeren; ouders die actief betrokken zijn bij Agora en de ontwikkeling van hun kinderen van nabij volgen; de beschikbaarheid van de Challengemonitor waarmee leerlingen hun persoonlijke ontwikkeling periodiek samen met hun coach in kaart brengen.

Literatuur

- Covey, Stephen, R. (1989). *The seven habits of highly effective people*. New York: Simon & Schuster.
- Drummen, S. (2019). *Catharsia. Het anti-mayonaise-boek ter voorkoming en bestrijding van educatieve alzheimer*. Roermond: SOML.
- Fasen, J. (2020). *De pedagogiek van Agora*. Roermond: Vereniging Agora Onderwijs.
- Kappé, S. (2020): *Hulp voor examenleerlingen die last hebben van keuzestress*. De Limburger, 18 mei 2020.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2019). *Regeling examenprogramma's voortgezet onderwijs, geldend van -01-08-2019 t/m heden*.
<https://wetten.overheid.nl/BWBR0022061>
- Website Agora Roermond <https://niekee.nl>

4 De leerlingen van havo en vwo van Agora en hun loopbaankeuzes

Dit hoofdstuk is een coproductie van Jos Claessen en Stefan Robbers

De leerlingen die in 2019-2020 hun eindexamen hebben afgelegd, behoren tot een aparte categorie. Wat begon als een normaal schooljaar veranderde in een volstrekt atypisch coronajaar met een lockdown vanaf 16 maart 2020, het vervallen van de centrale eindexamens, geen examenstress in overvolle gymzalen, andere regelgeving voor slagen of zakken, geen feestelijke diploma-uitreikingen enzovoort. Corona had ook gevolgen voor het LOB-traject en de activiteiten van de leerlingen. Er was minder interactie tussen de leerlingen onderling, de communicatie tussen leerlingen en hun coaches verliep anders en met name de oriëntatie op mogelijke vervolgopleidingen stond onder druk.

Voor de beschrijving van de loopbaankeuzes van de leerlingen kijken we eerst wie deze leerlingen zijn, vervolgens hoe ze tot hun profiel- en pakketkeuze zijn gekomen en tot slot wat hun plannen na het eindexamen zijn.

4.1 De leerlingen in het onderzoek: personalia, examenniveau en profielkeuze

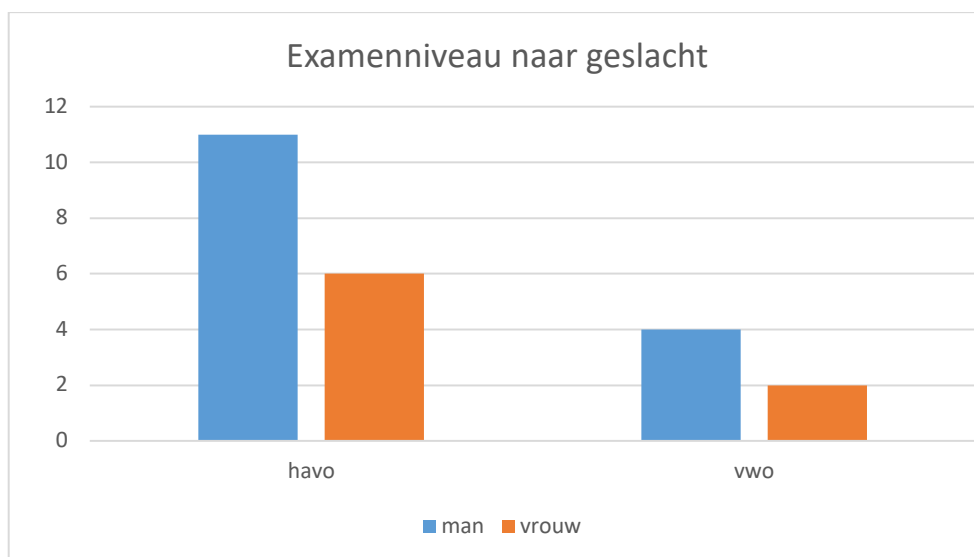
In 2019-2020 hebben 17 leerlingen van havo en 8 leerlingen van vwo eindexamen gedaan op Agora. Al deze leerlingen zijn geslaagd (Claessen, 2021). Van deze 25 leerlingen hebben 23 leerlingen meegedaan met het onderzoek (17 keer havo en 6 keer vwo). Twee leerlingen vielen af: één leerling bleek onbereikbaar en één leerling moest afhaken wegens gezondheidsomstandigheden.

Het onderzoek bestond uit een interview met mix van open en gesloten vragen in de periode van 3 februari tot 21 april 2020. Met 11 leerlingen heeft dit gesprek telefonisch plaatsgevonden na 16 maart 2020 in verband met de lockdown.

Bij de presentatie van de gegevens in de figuren wordt een aantal variabelen uitgesplitst naar het examenniveau: havo of vwo. Waar er inhoudelijk aanleiding toe is, worden in de tekst ook relaties besproken met andere variabelen als geslacht en herkomst van leerlingen. Alleen, die verbanden worden vermeld die plausibel en evident zijn.

De leerlingen zijn naar geslacht gelijkmatig verdeeld over havo en vwo (figuur 4.1).

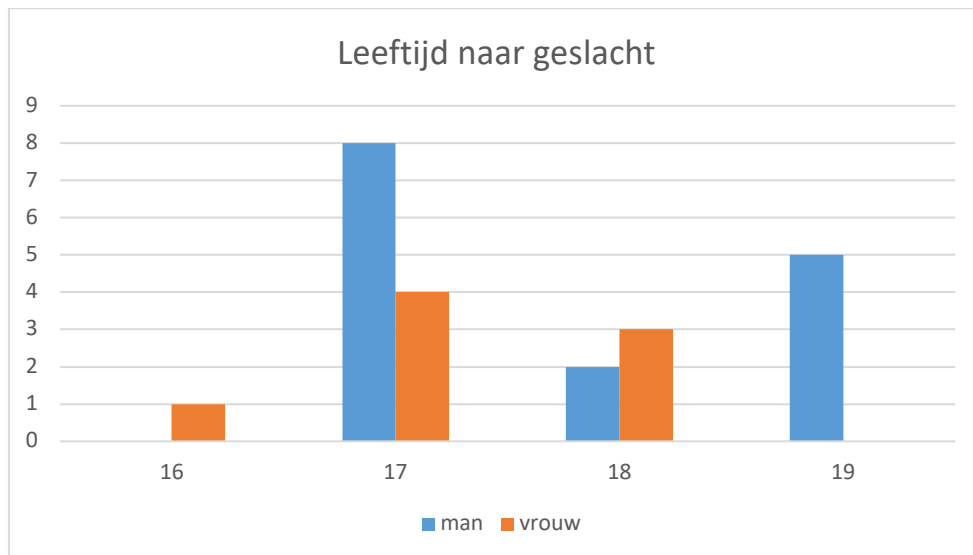
FIGUUR 4.1 EXAMENNIVEAU NAAR GESLACHT (ABSOLUTE AANTALLEN)

Van de 15 mannelijke leerlingen gaan er 11 naar havo en 4 naar vwo. Voor de 8 vrouwelijke leerlingen is er dezelfde verhouding: 6 naar havo en 2 naar vwo.

De leeftijd van de leerlingen is conform verwachting voor examenleerlingen van havo en vwo.

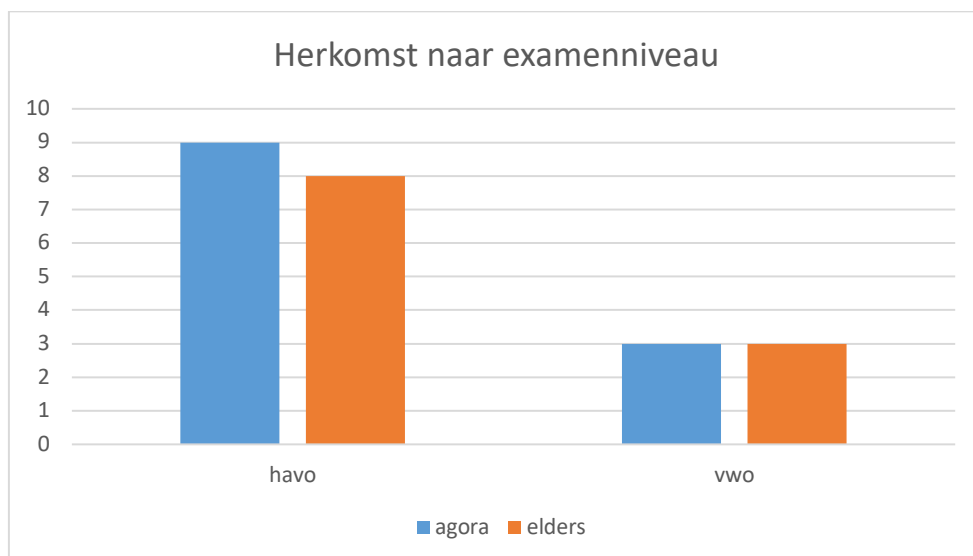
FIGUUR 4.2 LEEFTIJD NAAR GESLACHT (ABSOLUTE AANTALLEN)

Bijna de helft is 17 jaar. Min of meer de reguliere leeftijd na vijf jaar havo.

Wat is de herkomst van de leerlingen van de eindexamenklas? Bijna de helft van de havo- en de vwo-leerlingen is niet op Agora begonnen. Het zijn zij-instromers van elders (figuur 4.3). In het allereerste jaar van Agora (2014-2015) waren er alleen leerlingen afkomstig van groep 8 van de basisschool. In de volgende jaren was er om allerlei redenen een forse instroom van leerlingen die overstapten van andere vo-scholen naar Agora (aantrekkelijkheid van onderwijsconcept/opvangcapaciteit voor zorgleerlingen/flexibele eindexamenconstructie). De problemen die dit met zich meebracht, waren voor Agora aanleiding om het toelatingsbeleid aan te scherpen. Anno 2019-2020 neemt Agora alleen nog leerlingen aan die rechtstreeks van de basisschool komen.

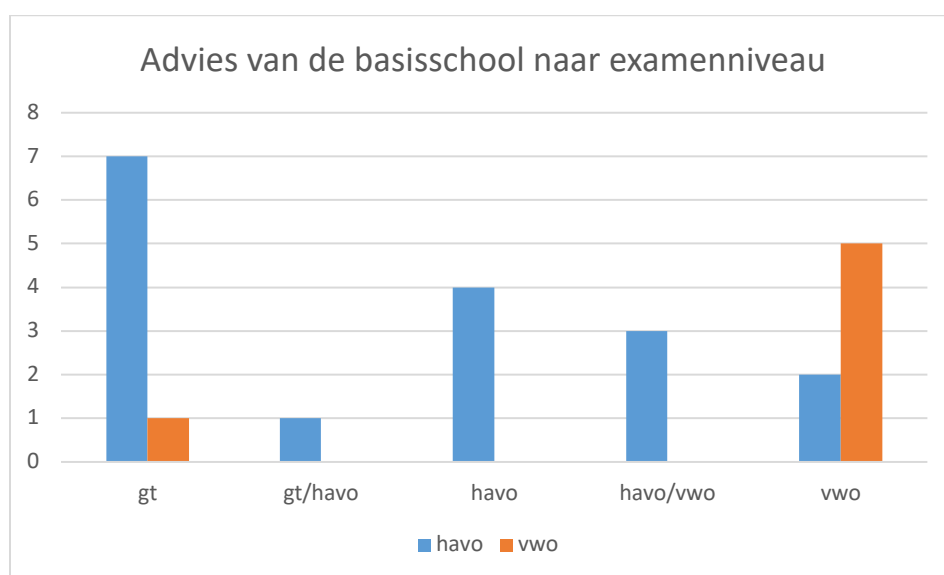
FIGUUR 4.3 HERKOMST NAAR EXAMENNIVEAU (ABSOLUTE AANTALLEN)

Het aantal leerlingen dat hun schoolloopbaan op Agora is begonnen, is net iets groter dan de leerlingen die van elders zijn gekomen. Tussen havo en vwo is er geen verschil. Het relatief grote aantal zij-instromers van elders is niet zonder belang voor LOB en loopbaankeuzes. Deze leerlingen hebben elders in het vo al een of meer jaren onderwijs gehad. Zij hebben dus al ervaring met de reguliere schoolvakken vóór hunkomst naar Agora. Voor de 'echte' Agora-leerlingen geldt dat niet. Een tweede verschil is dat 9 van de 11 zij-instromers al stappen hadden gezet in hun loopbaanoriëntatie en de bijbehorende keuzes. Zes leerlingen hadden al op de vorige school een (voorlopige) profielkeuze gemaakt. Meer dan de helft van deze 9 zij-instromers had al een loopbaanperspectief toen ze naar Agora kwamen: techniek/psychologie/iets creatiefs/rechten/film.

Agora belooft leerlingen bij hun entree dat ze minimaal hun diploma kunnen halen conform het adviesniveau van de basisschool. Deze belofte blijkt niet helemaal waargemaakt te worden.

FIGUUR 4.4 ADVIES VAN DE BASISCHOOL NAAR EXAMENNIVEAU (ABSOLUTE AANTALLEN)

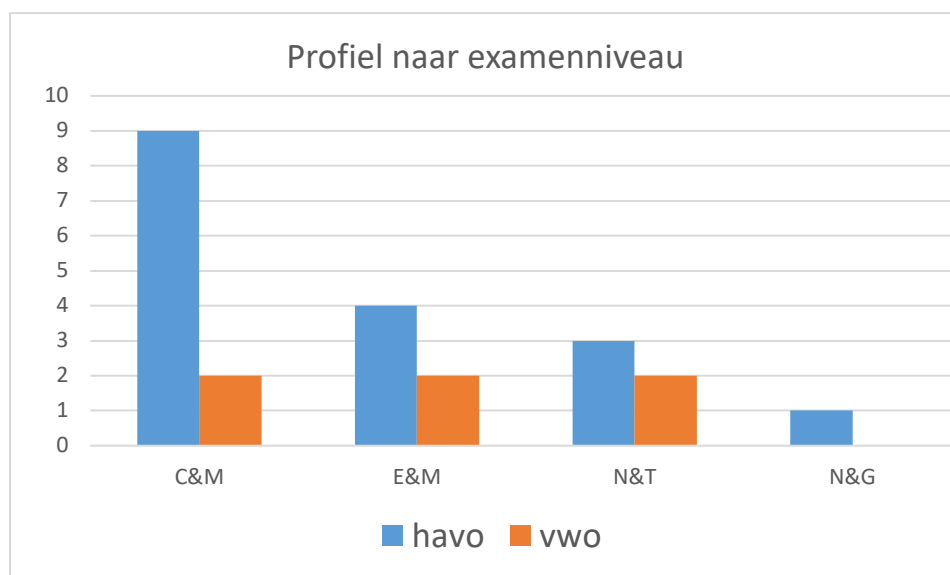
Er zijn acht leerlingen met een vmbo-advies gemengd/theoretisch, die allemaal de havo-eindstreep en in een geval zelfs de vwo-meet gehaald hebben. Dat wil zeggen dat een derde van de leerlingen behoort tot de zogenaamde opstomers. Aan de andere kant zijn er twee leerlingen met een vwo-advies die uiteindelijk hun havodiploma gehaald hebben. Dan is er een brede middengroep die conform advies allemaal havo of vwo met succes hebben afgesloten.

Naast de keuze voor havo- of vwo-examen moeten de leerlingen ook een bepaald profiel kiezen. Er zijn vier mogelijkheden met dezelfde labels voor havo en vwo: Cultuur & Maatschappij, Economie & Maatschappij, Natuur & Techniek en Natuur & Gezondheid. Ook combinaties van profielen zijn mogelijk. De keuze voor een bepaald profiel heeft gevolgen voor de mogelijke keuze van vervolgopleidingen.

Het profiel Cultuur & Maatschappij blijkt veruit favoriet bij de leerlingen van havo (9 van de 17). Het kan zijn dat veel leerlingen vervolgpplannen hebben die aansluiten bij dit profiel. Het kan ook zijn dat andere overwegingen een rol spelen. Zo is dit profiel het enige havo-profiel waar wiskunde geen verplicht vak is. De meer bèta-achtige profielen worden op havo maar mondjesmaat gekozen. Dit keuzepatroon op Agora sluit niet aan bij het landelijke beeld waar Economie & Maatschappij al jarenlang ongeveer 50 procent van de havoleerlingen trekt.

FIGUUR 4.5 PROFIEL NAAR EXAMENNIVEAU (ABSOLUTE AANTALLEN)

De keuzes van de zes vwo-leerlingen zijn keurig verdeeld over drie profielen.

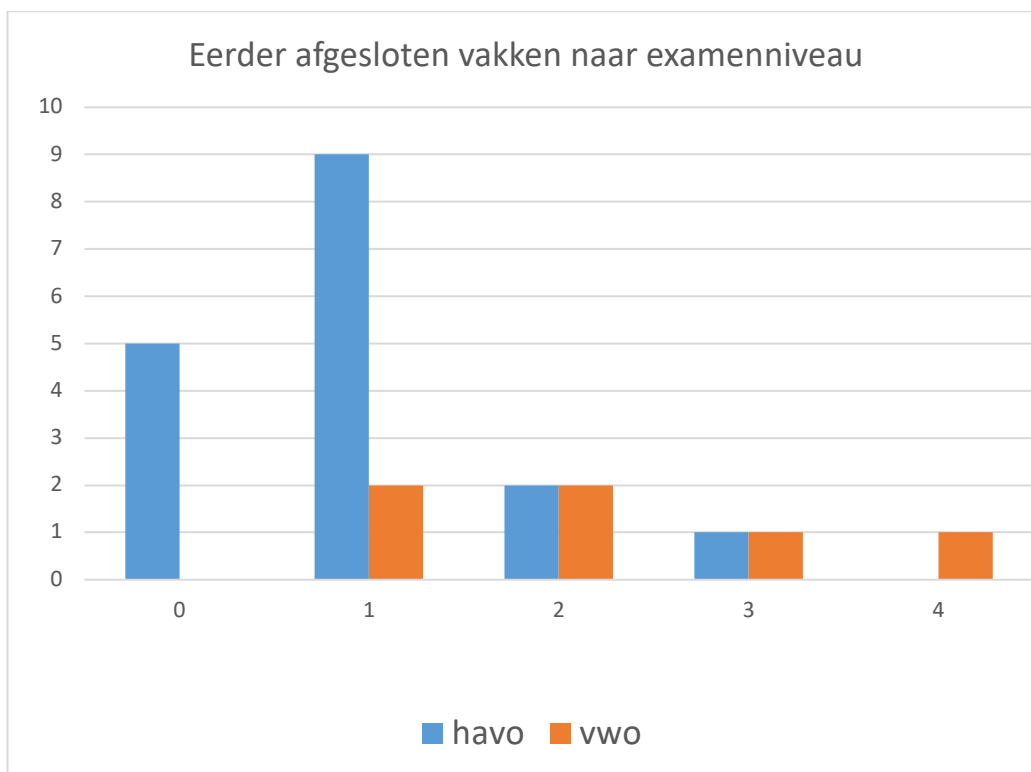
Het profiel Cultuur & Maatschappij is vooral bij vrouwelijke leerlingen geliefd. Natuur & Techniek is volledig een mannelijke aangelegenheid.

De 11 leerlingen die als zij-instromer bij Agora zijn begonnen, zijn verdeeld over de vier profielen. De 12 leerlingen die na de basisschool meteen naar Agora zijn gegaan, kiezen vooral Cultuur & Maatschappij.

De regelgeving maakt het mogelijk dat leerlingen al in het voorlaatste jaar een of meer vakken eerder afsluiten. De officiële benaming hiervoor is vervroegd examen. Voor leerlingen is dit op het eerste gezicht een verleidelijke optie: spreiding van de examenlast over twee jaren, alvast ervaring kunnen opdoen met het examensysteem, enkele 'gemakkelijke' vakken alvast afsluiten zodat er in het laatste jaar ruimte ontstaat voor de moeilijke onderdelen. Maar dit ogenschijnlijke 'freewheelen' naar de finish is niet zonder risico's: de rest van de examenvakken in het laatste jaar moet met succes worden afgesloten, anders vervallen de eerder afgesloten onderdelen. Vervroegde examenvakken die met een onvoldoende worden afgesloten gaan als negatieve ballast mee naar het laatste jaar en tellen regulier mee met de slaag-zakregeling. Leerlingen starten dan met het laatste jaar terwijl ze al verliespunten met zich mee torsen. Het andere (slechte) alternatief is dat ze voor dat vak weer opnieuw regulier examen gaan afleggen in de hoop op een beter resultaat. Agora heeft daarom in de loop der jaren het beleid inzake vervroegd examen aangescherpt: alleen voor die vakken waarvoor je een ruime voldoende hebt, en vervroegd examen betekent niet dat je die andere vakken kunt doorschuiven naar het andere jaar. Ook die vakken staan serieus op de agenda in het voorlaatste jaar.

De eindexamenleerlingen van 2019-2020 behoorden tot de groep die nog in ruime mate gebruik konden maken van vervroegde examens.

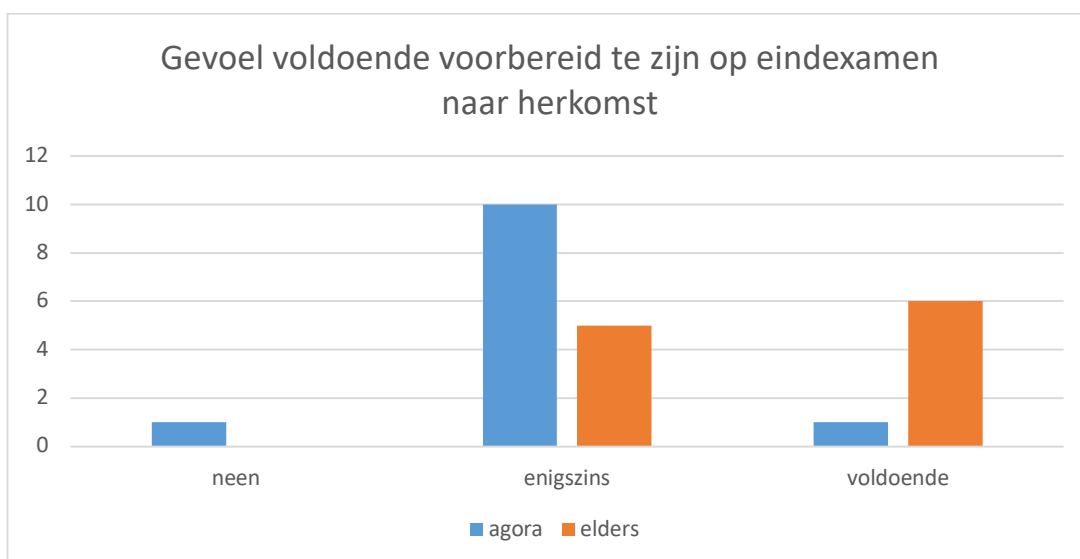
FIGUUR 4.6 EERDER AFGESLOTEN VAKKEN NAAR EXAMENNIVEAU (ABSOLUTE AANTALLEN)

Ruim twee derde van de havoleerlingen en alle zes de vwo-leerlingen hadden al een of meer vakken afgesloten voordat ze aan het laatste jaar begonnen.

Uiteraard is aan de leerlingen ook gevraagd of ze het gevoel hadden voldoende voorbereid te zijn op het eindexamen. Figuur 4.7 laat zien dat dit niet het geval is.

FIGUUR 4.7 GEVOEL VOLDOENDE VOORBEREID TE ZIJN OP EINDEXAMEN NAAR HERKOMST (ABSOLUTE AANTALLEN)

Van de 23 leerlingen zijn er maar 7 leerlingen die op deze vraag instemmend antwoorden. De overgrote meerderheid komt niet verder dan 'enigszins voorbereid'. Wat is hier aan de hand? Figuur 4.7 maakt helder dat een belangrijk deel van de verklaring ligt bij de herkomst van de leerlingen. Zijn het de 'Agorianen' van het eerste uur die terughoudend reageren of zijn het de zij-instromers? Deze laatste groep is veel positiever. Uit de gesprekken met de Agora-leerlingen van het eerste uur kwamen enkele signalen naar voren: de eerste Agorajaren waren enerverend, maar kenden nog weinig systematiek. Tot het moment van de start van het echte eindexamentraject hadden deze leerlingen geen of maar een beperkt idee wat de inhoud was van de eindexamenvakken. Leerlingen moesten een keuze maken uit het onbekende; wiskunde is daarbij een vaker genoemd struikelblok. Juist op deze punten hebben de zij-instromers een aanwijsbare voorsprong: op de vorige school bestond het aanbod uit reguliere schoolvakken. Deze leerlingen wisten dus wat hun te wachten stond. Bij de bespreking van figuur 4.3 hebben we bovendien al geconstateerd dat 9 van de 11 zij-instromers al stappen hadden gezet in hun loopbaanoriëntatie en de bijbehorende keuzes. Zes leerlingen hadden al op de vorige school een (voorlopige) profielkeuze gemaakt waarbij ze dus ook wisten wat de inhoud van de gekozen vakken behelsde.

4.2 Proces en determinanten van profiel- en pakketkeuze

Aan de leerlingen zijn vijf expliciete vragen gesteld over hun profiel- en pakketkeuze. Dezelfde vijf vragen aan de leerlingen zijn ook gesteld over hun plannen na het eindexamen. In de volgende paragraaf komen we daarop terug en zullen uiteraard een vergelijking maken.

De eerste vraag had betrekking op het verloop van het keuzeproces (tabel 4.1)

TABEL 4.1 VERLOOP VAN HET KEUZEPROCES BIJ DE PROFIEL- EN PAKKETKEUZE (ABSOLUTE AANTALLEN)

Gemakkelijke keuze	16
Moeilijke keuze	7
Keuze snel gemaakt	15
Lang met keuze bezig geweest	8
Meteen huidige keuze gemaakt	17
Nog van keuze geswitcht	6
Wist keuze al heel lang	12
Op laatste moment knoop doorgehakt	11

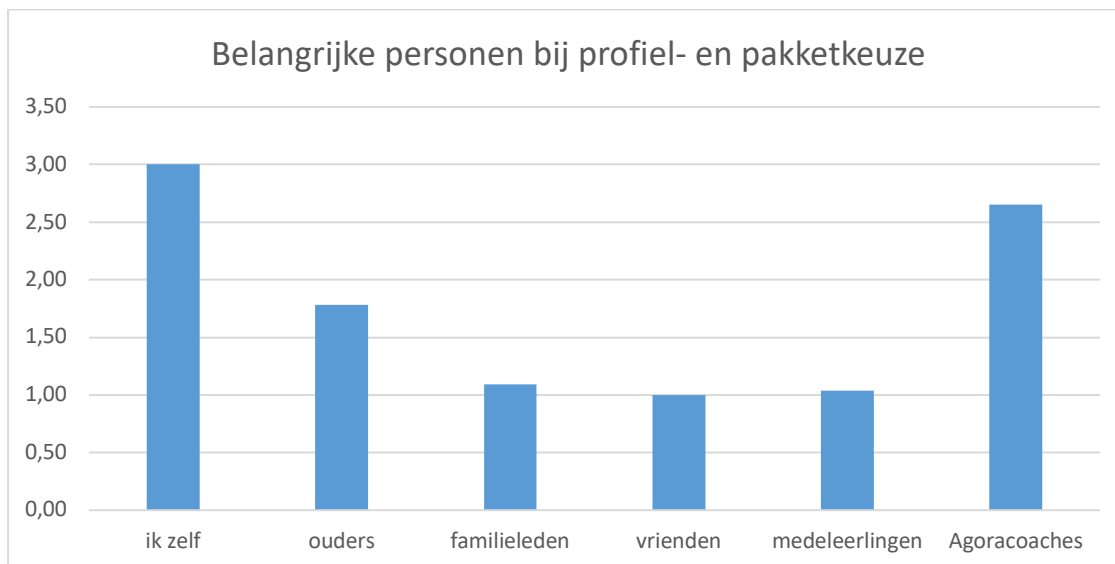
Voor ruim twee derde van de leerlingen was de keuze gemakkelijk, snel gemaakt en was het meteen raak met de huidige keuze. Voor de havo-leerlingen was het procesverloop nog iets positiever. Met deze typeringen van het keuzeproces zou je verwachten dat de keuze allang vaststond. Dat blijkt niet het geval te zijn. Bijna de helft van de leerlingen heeft de knoop pas op het laatste moment doorgehakt. Dat is vreemd. Als het keuzeproces allemaal zo eenduidig en vlot verliep, waarom dan nog wachten op het laatste moment? Mogelijk dat de leerlingen voorzichtigheidshalve gewacht hebben tot de formele deadline alvorens de knoop door te hakken. Het kan ook zijn dat leerlingen nauwelijks het idee hadden met een keuzeproces bezig te zijn en toen ineens te horen kregen dat ze moesten kiezen. Bij andere scholen is te zien dat het keuzeproces explicieter in meerdere afzonderlijke stappen en een bijbehorende fasering is uiteengelegd

(eerste voorlopige keuze; tweede voorlopige keuze; derde voorlopige keuze; finale keuze).

De typeringen door de leerlingen van hun keuzeproces laten geen samenhang zien met variabelen als geslacht, leeftijd, examenniveau, al dan niet zij-instroom.

De keuze van het examenprofiel en het bijbehorende vakkenpakket is waarschijnlijk geen eenzame solo-act. Welke personen zijn nu belangrijk bij de profiel- en pakketkeuze? (figuur 4.8)

FIGUUR 4.8 BELANGRIJKE PERSONEN BIJ PROFIEL- EN PAKKETKEUZE (GEMIDDELDEN)

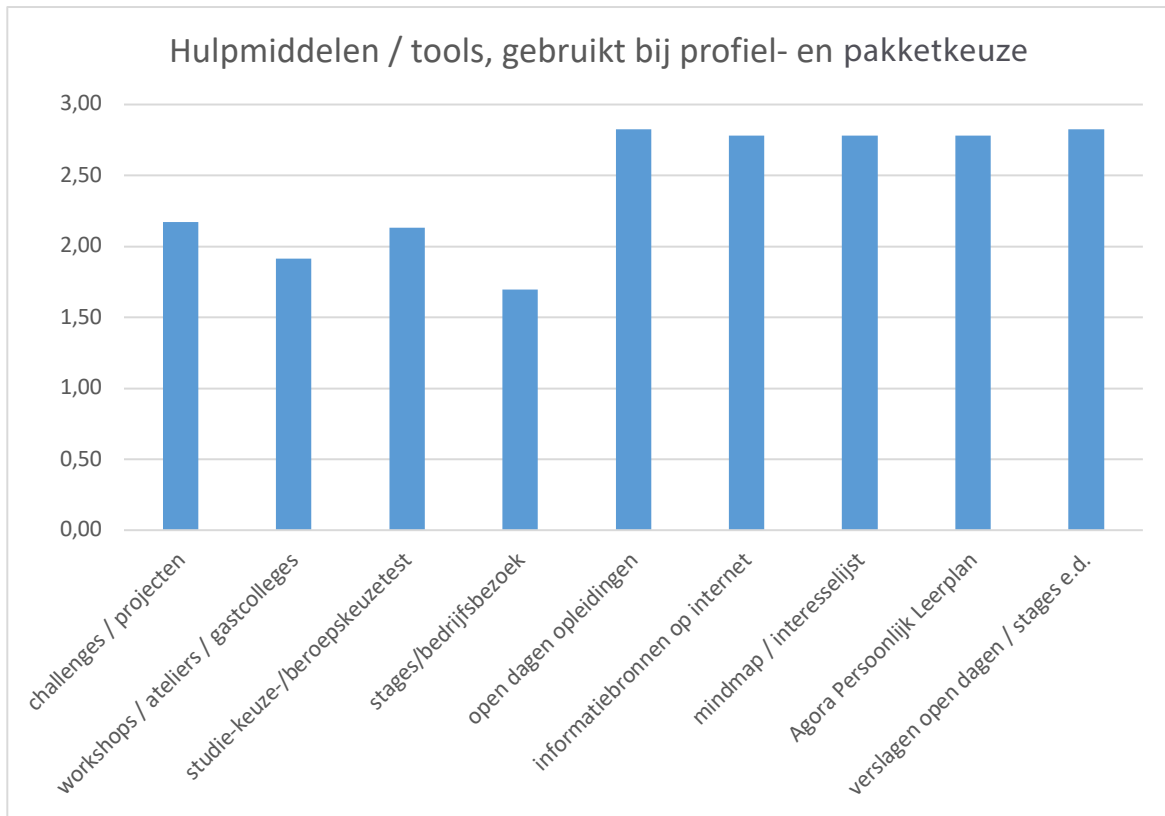
Legenda: 1 = niet of nauwelijks belangrijk; 2 = enigszins belangrijk; 3 = echt belangrijk.

Familieleden, vrienden en medeleerlingen doen er niet of nauwelijks toe. Ouders zijn belangrijk in de categorie 'enigszins'. De keuze van een profiel en vakkenpakket is volgens de leerlingen vooral en bij uitstek een persoonlijke beslissing ('ik zelf'). De belangrijkste personen die daarbij een rol spelen zijn de Agora-coaches. Verbazingwekkend is dit allerm minst. De leerlingen en hun Agora-coaches zitten vijf dagen per week fysiek op elkaars lip en hebben dagelijks en wekelijks meer en minder formeel overleg. De keuze van het examenprofiel en vakkenpakket zal daarbij tijdelijk hoog op de agenda staan. Aan de andere kant geeft Agora een hele brede invulling aan LOB, waarbij bijvoorbeeld het functioneren binnen de vaste coachgroep met medeleerlingen en een grotere mate van ouderparticipatie belangrijk worden gevonden. Maar in het oordeel van de leerlingen over hun belang is dit niet terug te zien.

De verschillen tussen leerlingen van havo en vwo zijn niet noemenswaard. Bij leerlingen die van elders zijn ingestroomd (zij-instromers) is het belang van de Agora-coach begrijpelijkerwijze iets minder: zes van de 11 zij-instromers hadden al op de vorige school een (voorlopige) profielkeuze gemaakt.

Om tot een profiel en vakkenpakket te komen staat een heel arsenaal aan hulpmiddelen/tools, gebruikt bij de profiel- en pakketkeuze, ter beschikking (figuur 4.9).

FIGUUR 4.9 HULPMIDDELEN/TOOLS, GEBRUIKT BIJ PROFIEL- EN PAKKETKEUZE (GEMIDDELDEN)

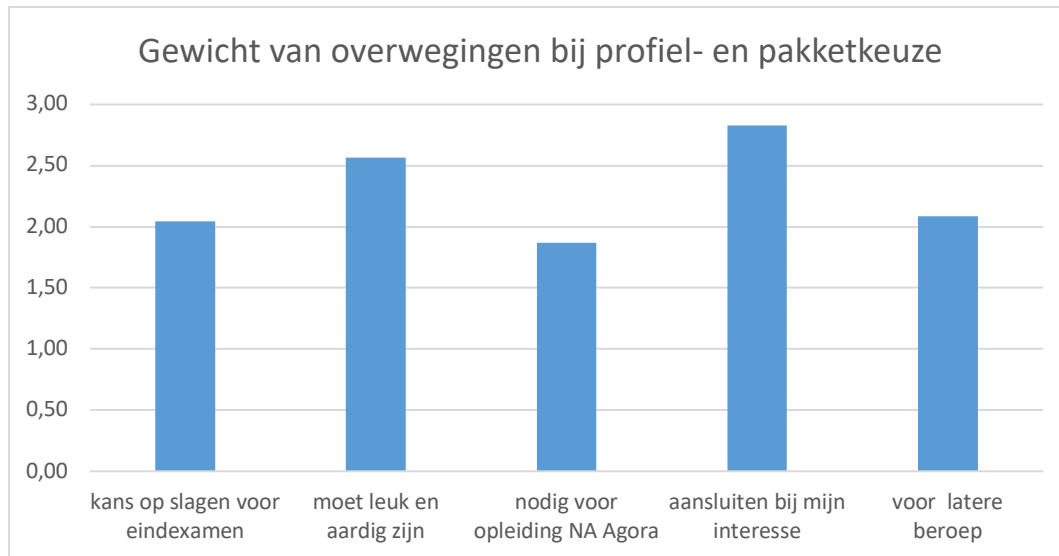
Legenda: 1 = niet gebruikt; 2 = marginaal gebruikt; 3 = wel gebruikt

Het maken van een mindmap, het opstellen van een Agora Persoonlijk Leerplan en het maken van verslagen van open dagen worden door alle leerlingen intensief gebruikt. Dat is niet verbazingwekkend omdat het voor alle leerlingen verplichte onderdelen van LOB zijn. Het bezoeken van open dagen en informatie opzoeken op internet (inclusief het gebruiken van studie- of beroepskeuzetests) scoren behoren ook tot de toppers van gebruikte hulpmiddelen. Stages en bedrijfsbezoeken komen wel voor, maar in de positie van hekkensluiter. Vermoedelijk heeft hier de corona-lockdown een remmende rol gespeeld. De challenges als hoofdbestanddeel van het onderwijs en de talrijke workshops/ateliers/gastcolleges spelen ook een rol, zij het marginaal.

Er waren geen verschillen in de antwoorden van de leerlingen naar examenniveau, herkomst e.d.

Waar laten leerlingen zich nu door leiden bij de keuze van een profiel en vakkenpakket? Aan de leerlingen is gevraagd om vijf overwegingen bij de profiel- en pakketkeuze van een gewicht te voorzien (figuur 4.10).

FIGUUR 4.10 GEWICHT VAN OVERWEGINGEN BIJ PROFIEL- EN PAKKETKEUZE (GEMIDDELDEN).

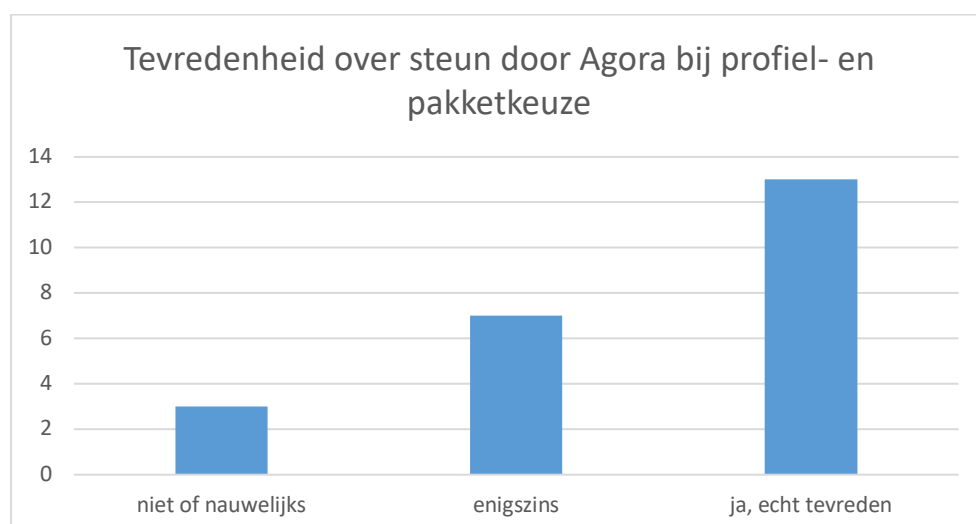
Legenda: 1 = niet of nauwelijks van belang; 2 = enigszins belangrijk ; 3 = echt belangrijk

Klaarblijkelijk laten leerlingen zich vooral leiden door happy feelings als ‘aansluiten bij mijn interesse’ en ‘moet leuk en aardig zijn’. Meer zakelijke overwegingen op de wat langere termijn als relevantie voor het latere beroep (arbeidsmarkt) en de bijbehorende opleiding (opleidingssucces) zijn van een lagere rangorde. Ook het kortetermijnbelang van een profiel en pakket dat de kansen op het slagen voor het eindexamen vergroot is niet dominant. Het overheersende belang van emotioneel-affectieve overwegingen kan allerlei verklaringen hebben. Mogelijk staan interesse en attractiviteit van nature op de eerste plaats. Het kan ook zijn dat LOB hier vooral op inzet en arbeidsmarkt relevante overwegingen een lager gewicht geeft. Het is ook mogelijk dat alles na het eindexamen voor de leerlingen een ver-van-mijn-bed-show is. Wie dan leeft, wie dan zorgt.

Leerlingen laten naar geslacht, onderwijsniveau enzovoort geen grote verschillen zien bij hun antwoorden op deze vraag.

Als afronding van de vragen over profiel- en pakketkeuze konden de leerlingen aangeven of ze tevreden waren over de steun door Agora bij het maken van hun keuze (figuur 4.11).

FIGUUR 4.11 TEVREDENHEID OVER STEUN DOOR AGORA BIJ PROFIEL- EN PAKKETKEUZE (ABSOLUTE AANTALLEN)

De leerlingen zijn positief over de LOB-support bij het maken van hun profiel- en pakketkeuze. Ruim de helft (13 van de 23) is echt tevreden. Enkele leerlingen komen niet verder dan 'niet of nauwelijks tevreden'. Een derde van de leerlingen kwalificeert de steun door Agora als 'enigszins'.

Wat opvalt bij deze uitspraak is dat dit oordeel positiever uitvalt dan de reactie van de leerlingen op de eerdere vraag of zij het gevoel hadden voldoende voorbereid te zijn op het eindexamen (zie figuur 4.7). Hoewel de vraagstelling niet helemaal vergelijkbaar is, luidt het oordeel van de leerlingen nu veel positiever. Slechts 7 leerlingen hadden toen het gevoel voldoende voorbereid te zijn op het komende eindexamen en nu maken 13 leerlingen gewag van echt tevreden te zijn over de steun van Agora. Waren destijds 15 leerlingen slechts enigszins tevreden over de voorbereiding op het eindexamen, bij de steun bij profiel- en pakketkeuze is dit aantal gehalveerd.

De tevredenheid van de leerlingen over de steun door Agora bij hun profiel- en pakketkeuze vertoont geen samenhang met variabelen als examenniveau, geslacht of al dan niet zij-instromer.

4.3 Plannen na het eindexamen: loopbaankeuzes, proces en determinanten

Wat zijn de voornemens van de leerlingen na het eindexamen? Willen ze gaan studeren of kiezen ze voor een tussenjaar? Wat willen ze gaan studeren? Willen ze naar het buitenland? In deze paragraaf verschuift het perspectief van het onderzoek naar **loopbaankeuzes direct na het eindexamen**.

De overgrote meerderheid van de leerlingen (20 van de 23) weet vrij nauwkeurig wat ze gaan doen na het eindexamen. Voor een paar leerlingen staat het leven na het eindexamen nog niet zo heel scherp op het netvlies. Er is geen enkele leerling die nog geen idee heeft (tabel 4.2).

TABEL 4.2 PLANNEN DIRECT NA HET EINDEXAMEN (ABSOLUTE AANTALLEN)

Welke plannen (N=23):	nog geen idee	weet wel ongeveer wat	weet (precies) wat ik ga doen
	0	3	20
Niet/wel studeren(N=23):	eigen bedrijf	tussenjaar	vervolgstudie
	1	3	19
Welke studie (N=19):	mbo	hbo	wo
	1	15	3
Waar studeren (N=19):	buitenland	Nederland	
	0	19	

Hoewel leerlingen met een havo- of vwo-diploma niet langer onder de leerplicht vallen, hebben verreweg de meeste leerlingen besloten om hun loopbaan binnen het onderwijs te continueren. Een paar leerlingen kiezen voor een tussenjaar. Dat waren dezelfde leerlingen die eerder aangeven nog niet precies te weten hoe verder te gaan. Van de 6 leerlingen met een vwo-diploma kiezen er 3 voor een universitaire vervolgstudie, 1 leerling start een eigen bedrijf, 1 leerling opteert voor een tussenjaar en 1 leerling gaat verder in het hbo. Bijna alle leerlingen met een havodiploma stappen over naar het hbo. Alle leerlingen die verder gaan studeren, doen dit onder het huidige coronagesternte in Nederland.

Interessant is ook om te kijken naar de concrete keuze van vervolgopleiding. Wat willen deze 19 leerlingen in concreto gaan studeren? De volgende opleidingen worden genoemd:

- journalistiek
- kunstacademie
- biologie
- art-cad-ontwerpen
- facility management
- pedagogiek
- rechten
- rock-academie
- mecatronica
- international business
- visuele kunsten
- European studies
- bestuurskunde
- acteursopleiding
- werktuigbouwkunde
- lerarenopleiding geschiedenis
- lerarenopleiding biologie
- social work
- toegepaste psychologie

De opleidingen die worden gekozen bestrijken op het eerste gezicht een breed spectrum. Kunst/theater (5x) en lerarenopleiding (2x) hebben de voorkeur van meerdere leerlingen. Bèta-achtige opleidingen (2x) in de techniek en gezondheid komen relatief weinig voor. Kijkend naar het hele tableau zijn meerdere interpretaties mogelijk. De eerste is dat de diversiteit van de Agora-leerlingen weerspiegeld wordt in de keuze van hun vervolgopleidingen. Een andere zienswijze is dat met de vaak voorkomende keuze voor het profiel Cultuur & Maatschappij (11 van de 23 kiezen hiervoor, terwijl landelijk het aandeel van dit profiel veel en veel kleiner is) relatief veel andere vervolgopleidingen worden uitgesloten.

In het coronajaar 2019/2020 was het kiezen van een opleiding anders dan normaal. Het is gebruikelijk dat instellingen hun deuren wijd open zetten met algemene open dagen, gastcolleges, proefexamens, specifieke open dagen, meeloopdagen enzovoort. Met de lockdown ging hier in veel gevallen een streep door. Aan de leerlingen met de eerdere keuze voor een vervolgstudie (N=19) is gevraagd of ze al concrete stappen voor deze studie hebben gezet (tabel 4.3).

TABEL 4.3 AL CONCRETE STAPPEN GEZET RICHTING GEKOZEN VERVOLGOPLEIDING (ABSOLUTE AANTALLEN)

	JA	NEE
Al op bezoek geweest bij deze opleiding	17	2
Proef-/gastlessen gevolgd /proefexamens gemaakt	14	5
Deelname aan open dagen/meeloopdagen/infoavonden	16	3
Al aangemeld/ingeschreven	13	6

Conform verwachting hebben bijna alle leerlingen dit gedaan. Onder normale omstandigheden zouden naar alle waarschijnlijkheid alle leerlingen al op bezoek zijn geweest of hebben deelgenomen aan open dagen enzovoort. De corona-omstandigheden hebben waarschijnlijk hier roet in het eten gegooid zowel bij de aanbieders als de deelnemers. Wat ook opvalt is dat nog niet alle aspirant-studenten zich hebben aangemeld of ingeschreven. Het laatste interview vond plaats op 21 april 2020 en toen was de deadline van de aanmelddatum (wegens corona verlengd van 1 mei 2020 naar 1 juni 2020) nog lang niet verstreken (MinOCenW, 2020). Voorts hebben enkele leerlingen gekozen voor een opleiding met selectieprocedure, die op dat moment nog niet afgesloten was (ook wegens corona verlengd van 15 april naar 15 juni 2020). De plannen voor na het eindexamen laten geen samenhang zien met variabelen als geslacht, soort eindexamen, al dan niet zij-instroom.

Aan de leerlingen zijn vijf expliciete vragen gesteld over het maken van plannen na het eindexamen. Dezelfde vijf vragen zijn eerder aan de leerlingen ook gesteld over hun profiel- en pakketkeuze. De eerste vraag had betrekking op het verloop van het keuzeproces bij het maken van plannen direct na het eindexamen (tabel 4.4).

TABEL 4.4 VERLOOP VAN HET KEUZEPROCES BIJ DE PLANVORMING DIRECT NA HET EINDEXAMEN (ABSOLUTE AANTALLEN)

Gemakkelijke keuze	13
Moeilijke keuze	10
Keuze snel gemaakt	12
Lang met keuze bezig geweest	11
Meteen huidige keuze gemaakt	13
Nog van keuze geswitcht	10
Wist keuze al heel lang	14
Op laatste moment knoop doorgemaakt	9

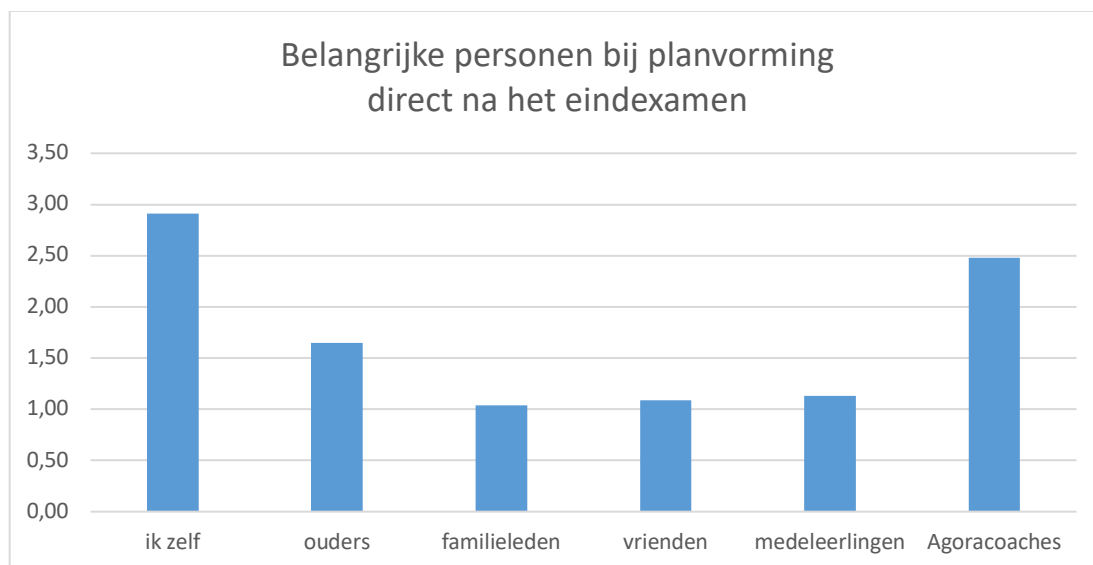
Wat ga je doen na het eindexamen? Een tussenjaar? Verder studeren en zo wat en waar? Het blijken keuzes te zijn waar de leerlingen verschillend mee omgegaan. Iets meer dan de helft van de leerlingen spreekt van een gemakkelijke keuze, die snel gemaakt was, die verder niet meer ter discussie stond en die eigenlijk al lang bepaald was. Voor de andere helft van de leerlingen verliep het proces van afwegen en afstrepen minder vlot en was het dubben: moeilijk, lang mee bezig geweest, heen en weer gependeld tussen alternatieven en op het laatste moment de knoop doorgemaakt. Het verloop van dit keuzeproces blijkt samen te hangen met de herkomst van de leerlingen. Leerlingen van Agora zelf bewegen meer heen en weer in hun keuzeproces. De zij-instromers (N = 11) waarvan we eerder zagen (figuur 4.3) dat ze al op de vorige school stappen hadden gezet in hun loopbaanoriëntatie en de bijbehorende keuzes, gaan gemakkelijker, sneller en directer. Zes van de 11 leerlingen hadden al op de vorige school een (voorlopige) profielkeuze gemaakt. Vijf van de zij-instromers hadden ook al een loopbaanperspectief toen ze naar Agora kwamen: techniek/psychologie/iets creatiefs/ rechten/film.

Dezelfde vraag over het verloop van het keuzeproces hebben we eerder ook al gesteld, maar toen met betrekking tot de profiel- en pakketkeuze (zie tabel 4.1). Wat gaat nu gemakkelijker, sneller en directer? Het kiezen van een profiel en vakkenpakket of het maken van plannen voor wat te doen na het eindexamen?

Het kiezen van een profiel en vakkenpakket blijkt een wat minder zware en tijd vergende opgave. Dat is niet zo vreemd: het tijdsbestek voor het kiezen van profiel en vakkenpakket (afronding een of twee jaar vóór het eindexamen) is korter dan het uitzoeken van een toekomstige vervolgopleiding (kan tot laat in het examenjaar); het keuzearsenaal aan opties voor vervolgopleidingen is bijna onbegrensd in vergelijking met de vier profielen die ter keuze in het vo voorliggen; de impact van de keuze van een vervolgopleiding zet een zwaar stempel op de verdere loopbaan.

Welke personen speelden een meer of minder belangrijke rol bij de planvorming na het eindexamen? Dat was de tweede vraag over plannen na het eindexamen (figuur 4.12).

FIGUUR 4.12 BELANGRIJKE PERSONEN BIJ PLANVORMING DIRECT NA HET EINDEXAMEN (GEMIDDELDEN)

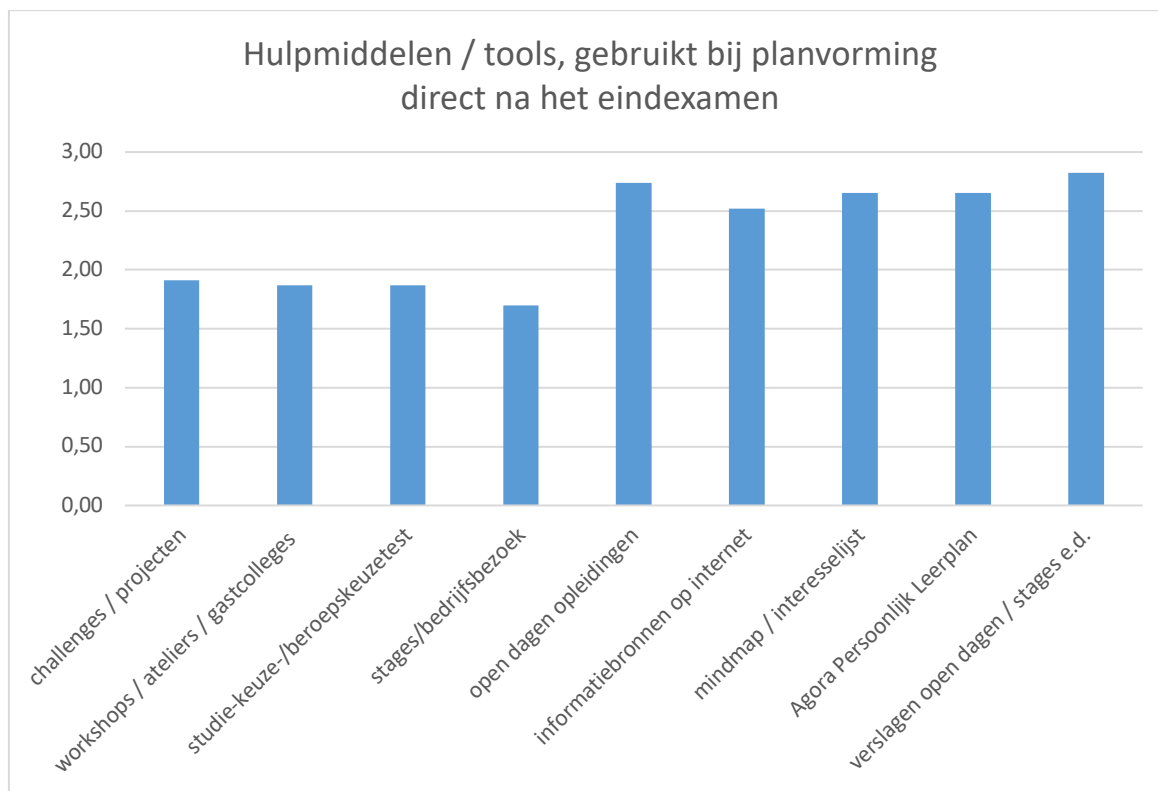
Legenda: 1 = niet of nauwelijks; 2 = enigszins belangrijk; 3 = echt belangrijk

Wat leerlingen gaan doen na het eindexamen is vooral hun persoonlijke afweging ('ik zelf'). Verder zijn vooral de Agora-coaches van belang. Ouders hebben een lichte stem en familieleden/vrienden/medeleerlingen spelen een marginale rol. Dezelfde vraag hebben we eerder ook voorgelegd aan de leerlingen bij de keuze van profiel en vakkenpakket (zie figuur 4.8). De antwoorden zijn vrijwel gelijk. Dat leerlingen hun eigen oordeel doorslaggevend laten zijn, is niet zo vreemd. Opmerkelijk en in onze ogen positief (strookt met filosofie van Agora) is dat de Agora-coaches in de ogen van de leerlingen ook bij de planvorming na het eindexamen een echt belangrijke rol spelen en niet alleen bij de keuze van profiel of vakkenpakket.

De derde vraag was: welke hulpmiddelen gebruiken leerlingen nu om hun toekomst direct na het eindexamen handen en voeten te geven? (figuur 4.13).

Challenges/projecten, workshops/ateliers/gastcolleges en studiekeuze/beroepskeuzetests worden niet of nauwelijks gebruikt. Stages/bedrijfsbezoeken scoren ook maar marginaal. Open dagen van opleidingen en informatiebronnen op internet worden intensief als bronnen gebruikt. De drie andere hulpmiddelen (mindmap maken, Agora Persoonlijk Leerplan en maken van verslagen van open dagen) leggen wel gewicht in de schaal, maar zijn ook verplichte nummers is het kader van LOB. Bij al deze antwoorden geldt dat 2019/2020 geteisterd werd door Corona. Met name externe activiteiten stonden onder druk c.q. kwamen te vervallen.

FIGUUR 4.13 HULPMIDDELEN/TOOLS, GEBRUIKT BIJ PLANVORMING DIRECT NA HET EINDEXAMEN (GEMIDDELDEN)

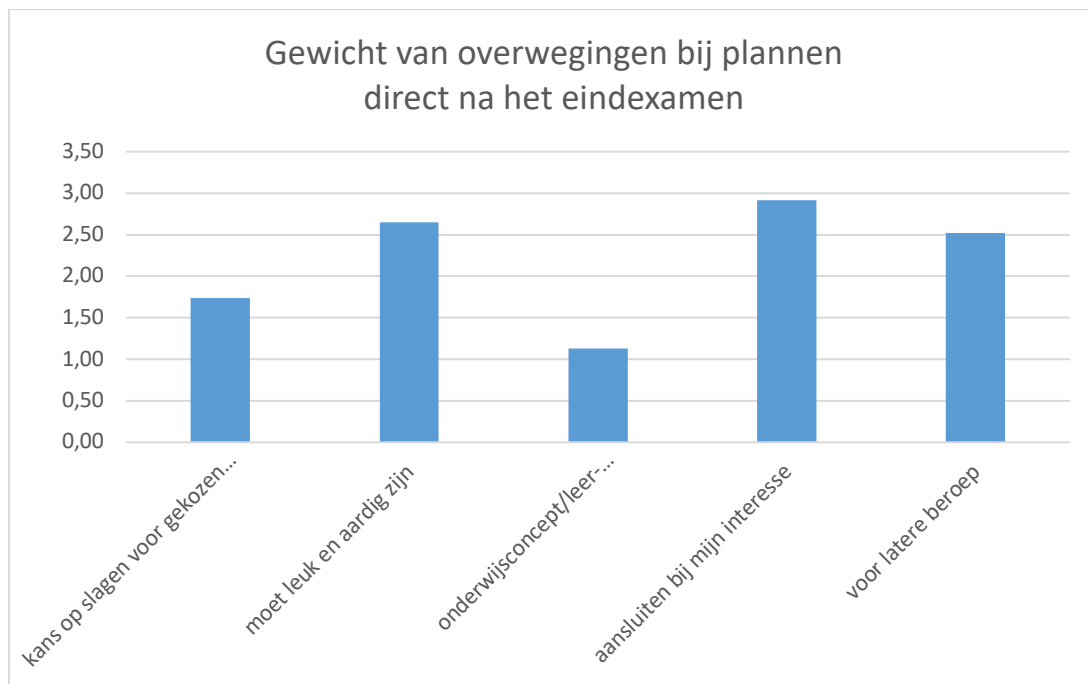
Legenda: 1 = niet gebruikt; 2 = marginaal gebruikt; 3 = wel gebruikt

Dezelfde vraag hebben we ook gesteld aan de leerlingen, maar dan gerelateerd aan de profiel- en pakketkeuze (zie figuur 4.9). De antwoorden komen in grote lijnen overeen, maar voor de planvorming na het eindexamen scoren Agora interne activiteiten als challenges en workshops iets lager.

Bij de hulpmiddelen/tools in figuur 4.13 kunnen we drie categorieën onderscheiden: activiteiten binnen Agora (challenges, workshops, studiekeuze- en interestests), activiteiten als onderdeel van het PTA-LOB (mindmap, Agora Persoonlijk Leerplan, verslagen) en activiteiten vanuit de vervolgopleidingen (stages, open dagen, informatiebronnen op internet). In de lezenswaardige *Monitor Beleidsmaatregelen hoger onderwijs 2019-2020* van ResearchNed (2020) is een apart hoofdstuk gewijd aan de studiekeuze van zittende eerstejaars studenten in het hoger onderwijs. De drie meest benutte informatiebronnen zijn algemene dagen, specifieke dagen en de websites van instellingen. Als je kijkt naar welke bronnen nu het meest invloedrijk zijn, dan blijken 'actieve keuzebronnen' (activiteiten waarvoor je moeite moet doen en (enige) inspanning moet leveren zoals een instelling ook gaan bezoeken, proefstuderen, meeloopdagen) het meeste invloed uit te oefenen.

Eerder hebben we gezien dat leerlingen zich bij hun profiel- en pakketkeuze vooral laten leiden door happy feelings als 'aansluiten bij mijn interesse' en 'moet leuk en aardig zijn'. De vierde vraag is nu welke overwegingen in het geding zijn bij het maken van plannen aansluitend op het eindexamen (figuur 4.14). Ook bij het uitstippelen van plannen na het eindexamen voeren deze gevoelsargumenten de scorelijst aan, op de voet gevolgd door 'voor latere beroep'. 'De kans op slagen voor de gekozen vervolgopleiding' is maar van minimaal belang. Het 'onderwijsconcept' van de nieuwe opleiding speelt geen enkele rol van betekenis.

FIGUUR 4.14 GEWICHT VAN OVERWEGINGEN BIJ PLANNEN DIRECT NA HET EINDEXAMEN (GEMIDDELDEN)

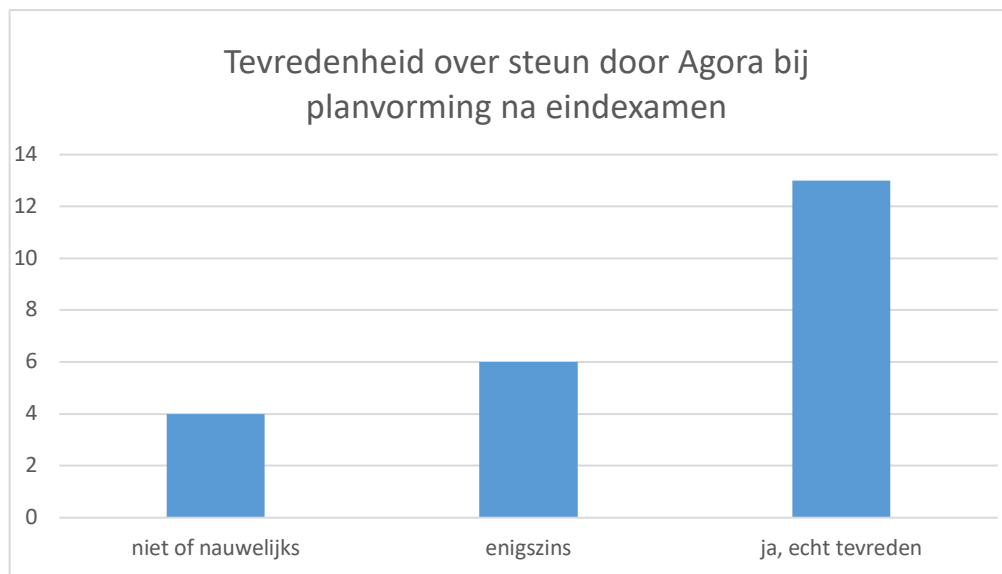
Legenda: 1 = niet of nauwelijks van belang; 2 = enigszins belangrijk; 3 = echt belangrijk

Een vergelijkbare vraag hebben we gesteld motieven voor profiel- en pakketkeuze (zie figuur 4.10). Het belang van de gekozen vervolgopleiding van het latere beroep weegt nu zwaarder dan bij de keuze van profiel en pakket (is logisch omdat vervolgopleiding en job chances nauw met elkaar samenhangen). Bij de kans van slagen voor de vervolgopleiding zijn de verhoudingen net omgekeerd. Bij de keuze van profiel en pakket laten leerlingen de kans op slagen voor het examen zwaarder wegen dan bij de keuze van de vervolgopleiding (is in de tijd ook nog ver weg).

In de al eerder genoemde *Monitor Beleidsmaatregelen hoger onderwijs 2019-2020* van ResearchNed (2020) is aan de eerstejaars studenten ook gevraagd naar hun studiekeuzemotieven. Al jarenlang zijn de drie belangrijkste motieven inhoudelijke interesse, aansluiten bij capaciteiten en beroepsmogelijkheden. De bevindingen uit de Monitor lopen dus min of meer parallel met de antwoorden van de Agora-leerlingen in figuur 4.14.

Als afsluiting van de vragen over het maken van plannen na het eindexamen hebben we de leerlingen gevraagd naar hun tevredenheid over de steun door Agora bij het maken van plannen na het eindexamen (figuur 4.15).

FIGUUR 4.15 TEVREDENHEID OVER STEUN DOOR AGORA BIJ PLANVORMING NA HET EINDEXAMEN (ABSOLUTE AANTALLEN)

Leerlingen spreken in meerderheid hun tevredenheid uit over de support door Agora. Meer dan de helft geeft het oordeel 'ja, echt tevreden'. Een kwart van de leerlingen spreekt van 'enigszins tevreden' en enkele leerlingen zijn niet tevreden.

Deze appreciatie voor Agora loopt vrijwel volledig parallel met het oordeel van de leerlingen over de steun van Agora bij hun profiel- en pakketkeuze (zie figuur 4.11). Ook bij figuur 4.15 geldt dat hun oordeel nu veel positiever is dan bij hun waardering over voldoende voorbereid te zijn op het eindexamen (figuur 4.7).

4.4 Latere beroepsperspectief

Als afsluiting van het interview met de leerlingen hebben we gevraagd naar hun **latere beroepsperspectief**. Hebben ze enig idee wat ze later (na tussenjaar en/of vervolgopleiding) beroepsmatig willen gaan doen? De leerlingen hadden de keuze tussen drie opties: nog geen idee/weet wel ongeveer wat/weet (precies) wat ik wil gaan doen. Dezelfde vraag hebben ook aan de leerlingen voorgelegd met betrekking tot hun plannen na het eindexamen (zie tabel 4.2).

TABEL 4.5 TOEKOMSTPLANNEN NA HET EINDEXAMEN EN TOEKOMSTPLANNEN VOOR LATERE BEROEPSPECTIEF (ABSOLUTE AANTALLEN)

Antwoordmogelijkheden	Plannen na eindexamen	Plannen later beroepsperspectief
Nog geen idee	0	0
Weet wel ongeveer wat	3	10
Weet (precies) wat ik wil gaan doen	20	13

Zowel bij de plannen na het eindexamen als bij de plannen voor het latere beroepsperspectief zijn er geen leerlingen die nog geen idee hadden. De groep die wel ongeveer weet wat ze wil gaan doen, is iets groter geworden (van 3 naar 10) en de omvang van het aantal leerlingen die het precies weten wat ze gaan doen, is kleiner geworden (van 20 naar 13). Deze verschuiving is niet verbazing wekkend. Het latere beroepsperspectief is nog ver weg als je in je examenjaar van havo of vwo zit. Bovendien zijn er deels vervolgstudies gekozen die een waaier aan beroepsopties bieden (bijvoorbeeld rechten, bestuurskunde, European Studies). Logisch dat leerlingen nog niet precies weten waar ze later beroepsmatig zullen gaan landen met zulke algemene vervolgopleidingen. Ook de leerlingen die eerder kozen voor een tussenjaar denken toch na over een vervolgstudie en in het verlengde daarvan over mogelijke beroepsperspectieven. Aan de leerlingen is tot slot ook gevraagd of ze al een idee hadden in welke sector ze later werkzaam zouden zijn. De antwoorden hierop zijn weinig verrassend en liggen in het verlengde van de gekozen vervolgopleiding. Bij opleidingen met een specifiek beroepsperspectief (bijvoorbeeld journalistiek) is de verwachting van later werkzaam te zijn als journalist. Bij brede opleidingen als bijvoorbeeld European Studies is deze link veel minder en gaan de gedachten uit naar 'iets internationaals'.

4.5 Samenvatting

Aan het onderzoek hebben in totaal 23 leerlingen deelgenomen: 17 examenkandidaten van havo en 6 van vwo. Het onderzoek bestond uit een interview met een mix van open en gesloten vragen in de periode van 3 februari tot 2 april 2021.

Als we kijken naar de persoonskenmerken van deze leerlingen, is er het volgende beeld: merendeel mannelijke leerlingen (15 van de 23); gemiddeld 17 jaar; 12 leerlingen zijn hun schoolloopbaan op Agora begonnen en 11 hebben eerst een andere vo-school bezocht (zij-instromers dus); 21 van de 23 leerlingen hebben een diploma behaald conform (13) of hoger (8) dan het advies van de basisschool; het profiel Cultuur & Maatschappij is het veruit het meest gekozen (11), wat flink afwijkt van de landelijke verdeling; ruim twee derde van de leerlingen (18) had al een of meer vakken vervroegd afgesloten. Opmerkelijk is het oordeel van de leerlingen of ze voldoende voorbereid waren op het eindexamen. Maar zeven leerlingen gaven het oordeel voldoende. Vijftien leerlingen kwamen niet verder dan het predicaat enigszins voorbereid en een leerling bleef onvoldoende voorbereid op het eindexamen. Het waren met name Agora-leerlingen met hun hele schoolloopbaan op Agora die zich niet of maar matig voorbereid op het eindexamen voelden. Over de keuze van het examenprofiel en vakkenpakket zijn vijf expliciete vragen gesteld die later herhaald worden, maar dan met de plannen na het eindexamen als onderwerp. Over keuze van profiel en pakket zeggen de leerlingen het volgende:

- a) *Verloop van het keuzeprocess*: voor ruim twee derde van de leerlingen was de keuze gemakkelijk, snel gemaakt en meteen raak met het huidige profiel.
- b) *Belangrijke personen*: bij de keuze waren vooral de leerling zelf en de Agora-coach van belang. Ouders hebben nog wel enige stem in het kapittel, maar familieleden, vrienden en medeleerlingen spelen geen rol van betekenis.
- c) *Gebruikte hulpmiddelen*: meest genoemde bronnen bij de profiel- en pakketkeuze zijn de verplichte onderdelen uit het PTA-LOB (mindmap maken, Agora Persoonlijk Leerplan, verslagen maken van bezoeken) en het bezoeken van open dagen en internet. Typische Agora-componenten als challenges en workshops hebben een marginale rol.
- d) *Gewicht van overwegingen*: het moet vooral leuk en aardig zijn en aansluiten bij mijn interesse. Belang voor latere beroep, kans op slagen voor eindexamen en nodig voor latere opleiding spelen wel enigszins mee, maar hebben duidelijk een lagere urgentie.
- e) *Oordeel over de steun door Agora*: gevraagd naar hun oordeel over de steun van Agora bij de keuze van profiel en pakket, is ruim de helft echt tevreden. Deze kwalificatie is dus veel beter dan over de voorbereiding op het eindexamen door Agora.

De finale schakels in het LOB-traject zijn voor de overgrote meerderheid van de leerlingen de keuze van de vervolgopleiding na het eindexamen en het toekomstige beroepsperspectief.

Van de 23 leerlingen hebben alle leerlingen wel enig idee wat ze na het eindexamen gaan doen: voor drie leerlingen is dat 'ik weet wel ongeveer wat ik ga doen' en liefst 20 leerlingen 'weten precies wat de volgende stap zal zijn'. Voor 19 leerlingen staat een vervolgstudie op hun loopbaanagenda, 3 leerlingen opteren voor een tussenjaar en 1 leerling gaat aan de slag als zelfstandige ondernemer. De vervolgopleidingen die worden genoemd bestrijken een breed spectrum. De leerlingen met plannen voor een vervolgstudie hebben het niet alleen bij plannen gelaten: ze zijn op bezoek geweest, hebben gastlessen gevolgd, hebben deelgenomen aan open dagen en hebben zich grotendeels al aangemeld.

Aan de leerlingen zijn vijf expliciete vragen gesteld over het maken van plannen na het eindexamen. Dezelfde vragen zijn ook eerder voorgelegd aan de leerlingen, maar dan toegespitst op hun profiel- en pakketkeuze:

- a) *Verloop van keuzeprocess bij maken van plannen na het eindexamen*: verliep minder vlot dan de keuze van het examenprofiel en pakket. Ongeveer de helft spreekt van een makkelijke en snelle keuze zonder veel discussie. De andere helft heeft zitten wikken en wegen
- b) *Belangrijke personen*: de leerling zelf komt op eerste plaats met een belangrijke rol voor de Agora-coach. Ouders, familieleden, vrienden en medeleerlingen komen niet of nauwelijks aan bod
- c) *Gebruikte hulpmiddelen*: de voorgeschreven componenten van het PTA-LOB (mindmap, Agora Persoonlijk Leerplan, verslagen maken) worden uiteraard genoemd. Daarnaast open dagen en internet.
- d) *Gewicht van overwegingen*: de motieven 'aansluiten bij mijn interesse' en 'moet leuk en aardig zijn' voeren wederom de lijst aan. Het belang voor het latere beroep weegt nu zwaarder dan bij de profielkeuze
- e) *Oordeel over de steun door Agora*: de leerlingen spreken in meerderheid hun tevredenheid over de support door Agora bij het maken van hun plannen na het eindexamen

Het interview met de leerlingen werd afgesloten met de vraag: wat ga je later (na het voltooien van de vervolgopleiding) doen? Dit langeretermijnperspectief is wat minder goed omlijnd dan de vervolgplannen direct na het eindexamen. Weliswaar is er ook nu geen enkele leerling die nog geen idee heeft, maar er zijn nu maar 13 leerlingen die het tamelijk precies weten (bij de vervolgplannen direct na het eindexamen waren dat er maar liefst 20).

Literatuur

Claessen, J. (2021). *Agora en de uitdaging van het eindexamen*. Heerlen: Open Universiteit.

MinOCenW (2020). *COVID-19 aanpak hoger onderwijs*. Brief van minister Ingrid van Engelshoven van 19 maart 2020 aan de voorzitter van de Tweede kamer der Staten-Generaal. Referentie 2381 6348.

Profielen in het vo www.onderwijsin cijfers.nl>vakken--profielen-profielen

ResearchNed, (2020). *Monitor Beleidsmaatregelen hoger onderwijs 2019-2020*. Nijmegen: ResearchNed.

5 Epiloog: terugkijken en vooruitblikken

Schooljaar 2019/2020 zal niet snel vervagen in de herinnering. Wat begon als een gewoon jaar onder normale omstandigheden sloeg dramatisch om door de komst van corona. Voor alle leerlingen van alle onderwijssoorten had de corona-lockdown verstrekken gevolgen. Onderwijsinstellingen gingen letterlijk op slot en schakelden over op vormen van online onderwijs in de thuissituatie. Voor examenleerlingen in het vo was de impact van corona nog veel en veel ingrijpender: de centrale examens kwamen te vervallen en dit leidde tot een eindexamen op een heel andere leest; geen centrale examens en dus ook geen eis van minimaal 5,5 gemiddeld voor het CE; niet één, maar twee herkansingen; maanden extra tijd voor de schoolexamens; gelegenheid voor scholen om hun PTA's te mogen aanpassen; scholen die zelf de examens voor de herkansingen mochten maken; geen examenstress voor de leerlingen en leerlingen die veelal medio maart wisten of ze wel of niet geslaagd waren en wat ze konden doen om het resultaat te verbeteren. Naast deze voordelen die leidden tot een hoger slagingspercentage (van 92 procent naar 98,7 procent) waren er ook nadelen: niet de bekende taferelen van gevulde gymzalen met leerlingen op onderlinge afstand, niet het nerveuze samen napraten over het net afgelegde examen, niet het rituele wachten aan de telefoon op de verlossende mededeling, niet de feestelijke diploma-uitreiking en ook niet de talloze examenfeestjes. Maar behalve de eindexamenperikelen was er meer aan de hand voor examenleerlingen in het vo. Nadat ze al in leerjaar twee (vmbo) of in leerjaar drie (havo en vwo) hun profielkeuze hadden gemaakt en hun vakkenpakket hadden samengesteld, moeten ze nu in het laatste jaar en soms ook al in het voorlaatste jaar nadenken over de toekomst na het eindexamen, moeten er mogelijke vervolgopleidingen worden bezocht en moeten er aan het einde van dit traject concrete keuzes gemaakt worden. Door corona kwamen ook schakels in dit loopbaantraject onder druk te staan. Scholen hadden het moeilijk met het invullen en vormgeven van hun LOB-traject en vervolgopleidingen moesten ingrijpend schrappen in face-to-face manifestaties.

Juist in dit uitzonderlijke jaar van ongewone en onverwachte gebeurtenissen hebben we onderzoek gedaan naar de invulling van LOB door Agora en de loopbaankeuzes van de leerlingen.

5.1 LOB en de ontwikkeling van loopbaancompetenties als kroonjuweel

De invoering van de Tweede Fase en het Studiehuis in 1998 bracht ook het fenomeen van de keuzeprofielen op vmbo, havo en vwo. Eerder hebben we al aangegeven dat we niet erg enthousiast zijn over de wettelijke verplichting om leerlingen van veertien en vijftien jaar een examenprofiel te laten kiezen waarmee hun verdere onderwijsloopbaan en latere beroepsmogelijkheden in belangrijke mate worden gefixeerd (Claessen, 2020). LOB stamt ook uit die tijd.

In de afgelopen twee decennia heeft LOB een hele ontwikkeling doorgemaakt: verbreed van louter vo naar ook mbo en hbo; verlengd van onderwijsloopbaan naar beroepsloopbaan; verbonden met het denken over leven lang leren; gewonnen aan kracht in beleidskringen; voorzien van specifieke opleidingen en expertisecentra. In zijn recente brief over Loopbaanoriëntatie en -begeleiding geeft minister Arie Slob aan dat LOB 'een nadrukkelijke en samenhangende plek krijgt in het bijgestelde curriculum van alle schoolsoorten en leerwegen in het vo' (MinOCenW, 2021). Momenteel geldt deze verankering van LOB alleen in het vmbo-tl. Centraal in LOB zijn de vijf loopbaancompetenties komen te staan: Wie ben ik? Wat kan ik? Welk soort werk past mij? Hoe bereik ik dat doel? Wie kan me daarbij helpen?

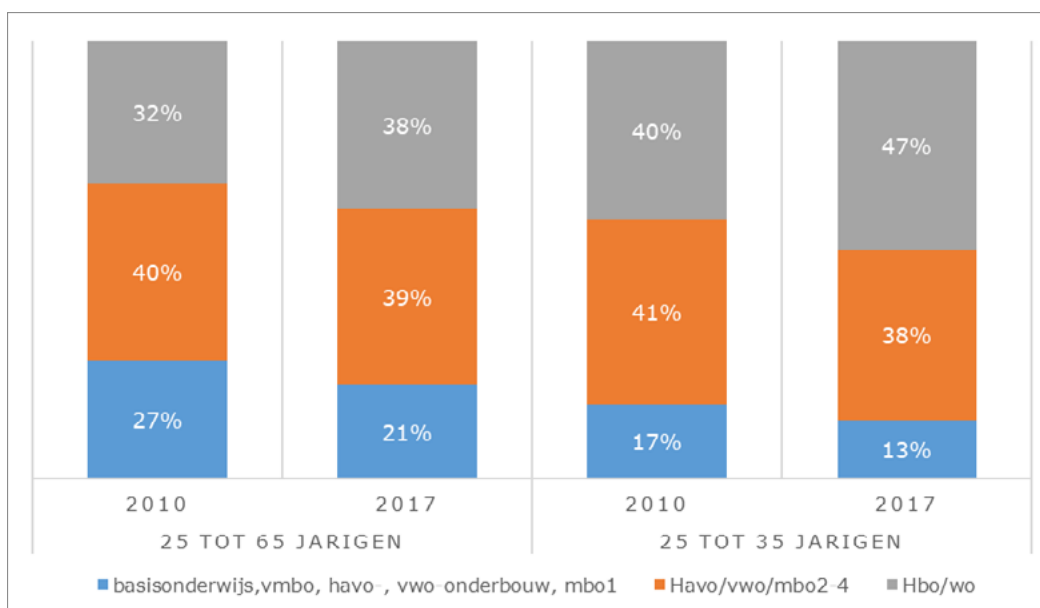
Deze ontwikkeling in de functies van LOB en het denken in termen van ontwikkeling van loopbaancompetenties in levensloopperspectief zien we als zeer positief. LOB en loopbaancompetenties, gecentreerd rondom de vijf kernvragen, sluiten ook aan bij het gedachtegoed van Agora. Leerlingen zelf de regie laten voeren, leerlingen zelf aan het stuur laten zitten, leerlingen hun eigen individuele leerroute laten uitzetten, leerlingen adequaat voorbereiden op hun toekomst, leerlingen leren weloverwogen keuzes te maken: het zijn allemaal ambities die een grote verwantschap hebben met de vijf loopbaancompetenties.

Bij deze competenties moeten we bedenken dat de invulling van deze competenties gebonden is aan de context van de leerling (leeftijd/ervaring/opleiding). ‘Wie ben ik?’, ‘Wat wil ik?’ en ‘Wat kan ik?’ zijn vragen die op de leeftijd van veertien jaar anders uitzien en ingevuld worden dan als je achttien bent.

Agora kan door zijn onderwijsvisie en onderwijsopzet meer dan andere scholen een optimale leeromgeving bieden om de ontwikkeling van loopbaancompetenties te stimuleren. LOB en loopbaangericht onderwijs kunnen uitgroeien tot een kroonjuweel van Agora.

LOB en de ontwikkeling van loopbaancompetenties worden dus steeds belangrijker. Het vinden van de juiste weg door het onderwijs is daar een belangrijk onderdeel van. Figuur 5.1. laat zien dat het opleidingsniveau in Nederland in de afgelopen jaren gestaag gegroeid is. Nederland scoort hiermee in vergelijking met de andere EU- en OESO-landen bovengemiddeld. Het probleem is dus niet zozeer een achterblijvend onderwijsniveau, maar veel meer het uitzetten van de juiste route.

FIGUUR 5.1 HOOGST BEHAALDE ONDERWIJSNIVEAU IN NEDERLAND

Bron: Rijksoverheid (2018). BMH 5 Ongekend talent p. 29

5.2 LOB en de ontwikkeling van loopbaancompetenties under construction

Wat kunnen we nu vaststellen c.q. aanbevelen, lettend op de landelijke regelgeving, de invulling van LOB door Agora en de resultaten van het onderzoek onder de leerlingen?

- Allereerst natuurlijk terughoudendheid. Het onderzoek betrof het schooljaar 2019/2020 en sindsdien heeft de tijd, zeker op een school als Agora, niet stilgestaan. Bovendien hebben alleen examenleerlingen van havo en vwo aan het onderzoek deelgenomen.
- Over het belang van LOB en de noodzaak om leerlingen gefundeerde en doorwrochte loopbaankeuzes te laten maken, kan geen verschil van mening bestaan: ‘eerstejaars die een weloverwogen keuze hebben gemaakt voor de studie, ervaren een betere binding met de opleiding en vallen minder vaak uit (minister Ingrid van Engelshoven in MinOCenW, 2020).
- Agora moet kiezen voor een Agoriaanse invulling van LOB en loopbaankeuzes: leerlingen volgen een compleet ander onderwijstraject dan elders; Agora heeft andere ambities die ook verder reiken dan veel andere scholen.
- Binnen LOB en binnen de set aan loopbaankeuzes zou overwogen kunnen worden om vier deeltrajecten

te onderscheiden: **A)** de voorbereiding op het eindexamen met vakkenoriëntatie en niveau van het eindexamen, **B)** de keuze van examenprofiel en vakkenpakket, **C)** de keuze van vervolgopleiding en **D)** het latere toekomstbeeld/beroepsperspectief. Deze vier deeltrajecten hebben elk hun eigen dynamiek en set van afwegingen; de deeltrajecten hebben elk hun eigen tijdspad; elk deeltraject vraagt om specifieke expertise. Deze vier deeltrajecten zijn hieronder verder toegelicht.

- Elk deeltraject heeft zijn eigen relevantie. LOB en loopbaangericht onderwijs gaan bij Agora nadrukkelijk en per definitie verder dan het helpen bij de profielkeuze en het aanmelden bij een vervolgopleiding. Leerlingen aan het stuur willen laten en regie willen laten voeren over hun toekomstige loopbaan betekent verbinding en aansluiting leggen tussen de opeenvolgende trajecten.
- In tijdsperspectief moet bij Agora de prioriteit vanuit de verdere toekomst stapsgewijs terug naar de situatie nu lopen: van toekomstbeeld/beroepsperspectief naar keuze van vervolgopleiding; van vervolgopleiding naar voorwaardelijk examenprofiel/vakkenpakket en van examenprofiel naar de voorbereiding op het eindexamen. In de praktijk zal dit niet altijd het geval zijn. Het is dan ook niet mogelijk zijn om een go/no go-beslissing te nemen, maar het blijft wenselijk om de route te plannen vanuit een (voorlopig) toekomstbeeld. Dat toekomstbeeld is natuurlijk wel gebonden aan de context van de leerling (leeftijd, opleiding, werkervaring enzovoort.)

Toelichting van de vier deeltrajecten A, B, C en D

Ad A: voorbereiding op het eindexamen: vakkenaanbod en examenniveau

Kennis van en zicht op het vakkenaanbod

De leerlingen geven aan maar matig voorbereid te zijn op het eindexamen (zie figuur 4.7 en bijbehorende tekst). Het gaat hierbij niet om de inhoudelijke vakexpertise (vereiste kennis en vaardigheden om examen te doen). De positieve slaagpercentages spreken wat dat betreft een duidelijke taal. Het probleem ligt elders en eerder.

Door de keuze voor het challengemodel en het bewust afzien van een traditioneel vakkencurriculum hebben Agora-leerlingen leerlingen op het moment van de naderende profiel- en pakketkeuze geen of een ontoereikend beeld van de vakken waaruit ze een keuze moeten maken: wat is de inhoud van dat vak? Wat wordt van mij verwacht? Waaruit bestaat het eindexamen? Een menu kiezen uit een kaart met onbekende gerechten kan heel spannend zijn, maar is niet de juiste aanloop naar het eindexamen.

Leerlingen die van elders naar Agora zijn gekomen (zij-instromers) hebben deze kennisdeficiëntie omtrent het vakkenaanbod niet en oordelen ook veel positiever over de begeleiding door Agora.

Deze 'vakkenoriëntatie' moet niet uitgesteld worden tot het laatste moment. Agora moet hier een modaliteit voor vinden. Naast begeleidingsexpertise van de coaches is hier ook vakinhoudelijke expertise van de experts gevraagd.

Keuze van het examenniveau

Een ander aandachtspunt bij de voorbereiding op het eindexamen is de vraag welk eindexamen (vmbo/havo/vwo) ga ik doen? Bij vo-scholen die met een jaarklassensysteem naar niveau werken is dit vrijwel geen discussiepunt. Leerlingen zitten na de brugklas in een bepaalde niveaustroom en van jaar tot jaar 'blijkt' of deze stroom passend is. Bij de jaarlijkse overgang zijn er de quasi objectieve sorteermechanismen van bevorderen/doubleren/afstromen/opstromen. Voor discussies is in dit sorteermodel weinig tot geen ruimte: 'de cijfers spreken boekdelen'.

Agora-leerlingen functioneren evenwel in heterogene coachgroepen waarbij leerlingen met hun eigen challenges aan de slag zijn en wel zonder de permanente confrontatie met het label van basis/kader/gemengd/theoretisch/havo/vwo. Toch moeten ook deze leerlingen op een bepaald moment een keuze maken. De ervaring wijst uit dat de meeste leerlingen (en ouders) tegen het moment dat de keuze voor het examenniveau gemaakt moet worden, weten voor welk examenniveau ze willen gaan. Vaak ligt het niveau daarbij hoger dan het adviesniveau van de basisschool. In samenspraak met de coach komt dan in harmonie

een gezamenlijke beslissing tot stand. Er zijn evenwel ook altijd leerlingen (en ouders) met verwachtingen die niet sporen met het beeld en de inschatting van de school. Dan ontstaan fricties die niet eenvoudig oplosbaar zijn en zich soms lang voortslepen. Voor alle betrokkenen is dit een probleem zonder een makkelijke uitweg.

Het is vooral een communicatieprobleem dat net als 'vakkenoriëntatie' niet moet worden uitgesteld tot het laatste moment.

Ad B: keuze van examenprofiel en vakkenpakket

Om met het goede nieuws te beginnen: leerlingen zijn redelijk tevreden over de steun door Agora bij hun profiel- en pakketkeuze. Een meerderheid van 13 van de 23 leerlingen is echt tevreden over de support (zie figuur 4.11 en de bijbehorende tekst). Deze waardering wordt begrijpelijk wanneer ruim twee derde van de leerlingen aangeeft dat de keuze gemakkelijk was, snel gemaakt werd en dat het meteen raak was met de huidige keuze (zie tabel 4.1 en bijbehorende tekst).

Nadere reflectie is evenwel gewenst over de keuze van de profielen. Het favoriete profiel op de havo van Agora is Cultuur & Maatschappij (9 van de 17 leerlingen; zie figuur 4.5 en de bijbehorende tekst). Landelijk blijft dit profiel steken op ongeveer 5 procent. Het landelijk meest gekozen profiel op de havo is echter Economie & Maatschappij (ruim 50 procent). Waarom maken de leerlingen van Agora zo'n afwijkende keuze waarmee tegelijkertijd een scala aan vervolgopleidingen in de sfeer van economie, bedrijfskunde, business en finance wordt afgesloten?

De keuze van examenprofiel moet geen losstaande, geïsoleerde gebeurtenis zijn. Met de profielkeuze wordt een voorschot op vervolg-loopbaankeuzes genomen. Leerlingen zelf aan het stuur willen laten zitten, betekent ook als school een maximale inspanningsverplichting hebben om keuze van profiel te verbinden met keuze van vervolgopleiding en toekomstbeeld.

Leerlingen ondersteunen bij de keuze van hun profiel en de selectie van mogelijke vervolgopleidingen vergt de nodige deskundigheid op het terrein van examenprofielen en mogelijke vervolgopleidingen. Bij andere vo-scholen is dat veelal geconcentreerd bij de decaan.

Bij de keuze van het profiel laten leerlingen zich vooral leiden door overwegingen als 'aansluiten bij mijn interesse' en 'moet leuk en aardig zijn' (zie figuur 4.10 en bijbehorende tekst). Arbeidsmarktrelevantie door de relatie tussen het gekozen profiel en mogelijke vervolgopleidingen speelt een ondergeschikte rol.

Ad C: de keuze van een vervolgopleiding

Ook hier zijn de meeste leerlingen tevreden over de ondersteuning door Agora bij dit keuzeprocess (zie figuur 4.15 en de bijbehorende tekst). Leerlingen weten bijna allemaal ook (precies) wat ze na het eindexamen gaan doen (tabel 4.2) en hebben vaak ook al concrete stappen gezet richting vervolgopleiding (tabel 4.3).

Welke hulpmiddelen/tools zijn nu functioneel bij het maken van plannen na het eindexamen? Leerlingen geven aan dat challenges maar een marginale rol vervullen (figuur 4.13). Dat is opmerkelijk omdat we eerder gezien hebben dat challenges vanuit het perspectief van Agora een substantiële bijdrage zouden leveren (zie figuur 3.2). Conceptueel is er niets mis met de verbinding van challenges en loopbaancompetenties, maar waarom spoort dit niet met de beeldvorming bij de leerlingen? De mogelijkheden voor leerlingen om binnen Agora uiteenlopende ervaringen op te doen zijn ongekend groot: naast de challenges meer dan 100 gastcolleges/ateliers per jaar, buitenschoolse activiteiten, actieve inzet van ouders, een gemengde coachgroep van ongeveer 15 leerlingen die verschillen in leeftijd en onderwijsniveau, een ervaren coach die een jaar lang intensief met de leerlingen van deze groep optrekt, de aanwezigheid van vakexperts. Agora zou een oase kunnen zijn voor de leerlingen in hun ontdekkingsreis naar eigen wensen en mogelijkheden. In de periodieke *Monitor Beleidsmaatregelen Hoger Onderwijs* (ResearchNed, 2020), die een gedetailleerd en representatief beeld geeft van de studiekeuze voor hoger onderwijs, worden de acht belangrijkste informatiebronnen genoemd bij studiekeuze door eerstejaars studenten: algemene open dagen, intensieve

open dagen, websites van instellingen, Studiekeuze123.nl, bezoek vanuit het vo, folders, voorlichting vanuit vo en vergelijkingswebsites (p. 69-72). De eerste drie blijken het meest invloedrijk te zijn. De monitor noemt dit ook "actieve keuzebronnen" d.w.z. activiteiten waarvoor (enig) inspanning van de studenten wordt verwacht

Bij de overwegingen om te kiezen voor een bepaalde vervolgopleiding laten Agora-leerlingen zich vooral leiden door motieven als inhoudelijke interessant en moet leuk en aardig zijn (figuur 4.14). Dit patroon is niet uniek. Ook in de landelijke Monitor Beleidsmaatregelen zijn dit de keuzemotieven die boven staan bij de eerstejaars (p. 72-74). Brede beroepsmogelijkheden en goede baankansen komen landelijk op de tweede plaats (net als bij Agora)

Wat is nu verstandig? Een vervolgopleiding kiezen die geen match heeft met je interesse en je capaciteiten is natuurlijk geen aanbevelenswaardige route. Maar na drie of vier jaar tot de ontdekking komen dat de opleiding die je met hart en ziel gekozen hebt, weinig tot geen baankansen biedt, is natuurlijk een hard gelag voor betrokkene, maar ook voor de samenleving als geheel. Het is dan ook niet vreemd dat van de zijde van de overheid 'arbeidsmarkt relevante studiekeuzes' in toenemende mate worden beklemtoond. 'Voor de LOB in Nederland is onze aanbeveling dat allereerst deze meer aandacht aan het arbeidsmarktperspectief van opleidingen zou moeten besteden' (Koning & Toorn, 2020, p. 1a). In haar reactie op de *Monitor Beleidsmaatregelen Hoger Onderwijs* stelt minister Ingrid van Engelshoven: 'ook wordt door het Expertisepunt LOB samen met andere partijen onderzocht hoe de arbeidsmarktinformatie en -voorlichting versterkt kan worden, met als doel de keuze voor opleidingen met meer arbeidsmarktperspectief te bevorderen' (MinOCenW, 2020)

Dit pleidooi wint aan kracht door de beschikbaarheid van relevante arbeidsmarktinformatie van bijvoorbeeld het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA, 2019: *De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2024*). Door de koppeling van keuze van vervolgopleiding en arbeidsmarktmogelijkheden wordt ook de samenhang tussen de deeltrajecten profielkeuze als opmaat naar vervolgopleiding en vervolgopleiding als entree naar beroepsperspectief versterkt.

Ad D: het latere toekomstbeeld/beroepsperspectief

Agora-leerlingen hebben heldere plannen voor de te zetten stappen direct na het eindexamen, maar wat de verre toekomst nadien gaat brengen, is begrijpelijkerwijze minder omlijnd (tabel 4.5). Toch geeft een meerderheid aan (precies) te weten wat hun latere plannen zijn beroepsmatig

Idealiter, vanuit de filosofie van Agora zou het mooi zijn als alle examenleerlingen al enig idee zouden hebben van hun latere toekomst. In de praktijk zal dit niet haalbaar zijn. Bovendien ligt er een behoorlijke afstand tussen het maken van plannen en de realisatie daarvan

LOB en de ontwikkeling van loopbaancompetenties is echter geen eenmalige en kortstondige episode in en voor het voortgezet onderwijs. Ook na afsluiting van alle opleidingen komen leerlingen, maar nu in de rol van werknemers, steeds weer voor nieuwe uitdagingen te staan met dezelfde vragen als voorheen: wie ben ik? wat wil ik? wat kan ik? Agora-leerlingen die opgegroeid zijn in deze cyclus van *leren voor een leven lang ontwikkelen* zullen ook dan competent zijn om nieuwe en weloverwogen (loopbaan)keuzes te maken. Zelf (leren) sturen in het onderwijs levert zo de basis voor het hebben en houden van de zelfregie over het eigen bestaan.

5.3 Tot slot

Wij zijn ervan overtuigd dat LOB en de ontwikkeling van loopbaancompetenties een kroonjuweel van Agora kan zijn. De potentie is er. Bij de verdere uitbouw van LOB en loopbaancompetenties zouden nog de volgende suggesties willen doen:

Werken aan startbekwaamheid voor het hoger onderwijs

Er zijn nogal wat leerlingen die moeite hebben met de start in het hoger onderwijs. Er is lang en diep

nagedacht over welke opleiding en waar, maar toch komen ze niet goed uit de startblokken. De lijst van oorzaken is lang en ligt voor een heel groot deel buiten de invloedssfeer van de afleverende school. Waar de vo-school naar onze mening wel iets aan kan doen, is werken aan de startbekwaamheid van de aspirant-studenten in de beginfase van de studie. Het gaat daarbij om praktische en alledaagse zaken als: zorg tijdig voor huisvesting; zorg dat je alle studiemateriaal hebt; zorg dat je tijdig je lesrooster hebt en ga kijken waar je moet zijn; voorkom leerachterstand in de eerste weken; zorg voor sociale contacten op de nieuwe locatie; verken de stad waar je gaat studeren, enzovoort.

Nazorg voor oud-leerlingen

Leerlingen die na het eindexamen de school verlaten hebben, raken snel uit het zicht. Toch zijn het juist de ervaringen van deze leerlingen die waardevolle informatie kunnen geven over hun ervaringen. Probeer op een of andere manier in contact te blijven met je oud-leerlingen. 'Onderwijsinstellingen hebben met uitzondering van pro- en vwo-scholen geen nazorgplicht richting hun leerlingen na het behalen van het diploma. Met name voor studenten of opleidingen waar het risico op een slechte aansluiting tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt groot is, zou een nazorgplicht kunnen helpen om deze studenten beter naar de arbeidsmarkt te begeleiden' (Ongekend Talent p. 30 in Rijksoverheid, 2018).

LOB- & loopbaancompetenties-monitor

Agora maakt gebruik van twee digitale tools die in eigen beheer ontwikkeld zijn: de Challengemonitor en de Voortgangsmeter. De ervaringen met deze digitale monitoring zijn zeer positief. Overwogen zou kunnen worden om ook voor LOB en de ontwikkeling van loopbaancompetenties een dergelijke monitor te ontwikkelen. Zo'n monitor zou vervlochten kunnen worden met het LOB-spoorboekje en het PTA-LOB.

In het voorwoord van dit rapport is het startmanifest van Agora uit 2013 opgenomen. Een van de beloften aan de vooravond van de feitelijke start was:

'Wij geloven dat het ultieme doel van ons onderwijs moet zijn dat onze leerlingen weder roekeloos noch bevreesd de onzekerheden van de toekomst kunnen omarmen.'

LOB en loopbaancompetenties zijn hiervoor onmisbare bouwstenen.

Literatuur

- Claessen, J. (2020). *Leren voor een leven lang ontwikkelen. Loopbaankeuzes van Agora-leerlingen en hun studiesucces in het eerste jaar van het hoger onderwijs. Katern -1- Voorstudie: Agora en loopbaanontwikkeling en -begeleiding (LOB): regelgeving en praktijk in het voortgezet onderwijs*. Heerlen: Open Universiteit.
- Koning, J. de & Toorn, A.J. van der (2020). *Bij welk effect geeft loopbaanoriëntatie voldoende arbeidsmarktboten om rendabel te zijn?* SEOR Working Paper No. 2021/1. Rotterdam: Erasmus School of Economics.
- MinOCenW (2020). *Toegankelijk hoger onderwijs: selectie en beleidsreactie Monitor beleidsmaatregelen 2019-2020*. Brief van 8 oktober 2020 naar de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Referentie: 2569 0525.
- MinOCenW (2021). *Loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB)*. Brief van 21 februari 2023 naar de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.
- Netwerk 16-27 (2021). *MBO Routekaart voor een naadloze overgang van school naar werk. Schouder aan schouder in de aanpak van jeugdwerkloosheid*. Nijmegen: KBA.
- ResearchNed, (2020). *Monitor Beleidsmaatregelen hoger onderwijs 2019-2020*. Nijmegen: ResearchNed.
- ROA (2019). *De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2024*. Maastricht: Maastricht University.
- Rijksoverheid (2018). *BMH 5 Ongekend talent. Talenten benutten op de arbeidsmarkt*. Ministerie van Financiën.

Over de auteur

Prof. dr. J.F.M. Claessen is emeritus hoogleraar onderwijskunde aan de Open Universiteit.

Na zijn afstuderen in de onderwijskunde aan de Radboud Universiteit in 1972 was hij tien jaar werkzaam als onderzoeker bij het ITS te Nijmegen. Inhoudelijk zwaartepunt was het onderwijs in de moderne vreemde talen. Zijn proefschrift had de titel *Moderne vreemde talen uit balans*.

In de periode 1982-1997 was hij verbonden aan de Open Universiteit in Heerlen.

Van 1997 tot 2008 was hij directeur van CINOP, de landelijke onderwijsondersteuningsinstelling voor het mbo in 's-Hertogenbosch.

In 2008 nam hij zijn werkzaamheden bij de OU weer op.

In de afgelopen jaren publiceerde hij over professionalisering van leraren en met name de rol en betekenis van Leraar24.

Sinds 2013 houdt hij zich o.a. intensief bezig met de groeiende achterstand van jongens in het onderwijs ofwel de voorsprong van meisjes.

Een ander zwaartepunt in zijn werk is de begeleiding en advisering van vo-scholen die aan de slag willen met de invoering van gepersonaliseerd leren.

In het schooljaar 2014-2015 volgde hij van zeer nabij het eerste jaar van de nieuwe school Agora in Roermond. Dit leidde onder meer tot de publicatie *Tegels van Agora. Verslag van het eerste jaar van een grensverleggende onderwijsinnovatie*.

In 2017-2018, het eerste examenjaar, was hij opnieuw actief aanwezig bij Agora. Dit leidde tot de publicatie *Agora en de eerste horden. Tussenbalans na vier jaar grensverleggende onderwijsinnovatie en de eerste eindexamens*.

In 2019-2020, het eerste coronajaar, was hij wederom te gast in Roermond. Zijn verslag van dat jaar verscheen onder de titel *Agora en de uitdaging van het eindexamen*.

Sinds 2019 geeft hij leiding aan een meerjarig project over de loopbaankeuzes van Agora-leerlingen en hun studiesucces in het eerste jaar van het hoger onderwijs. In januari 2020 verscheen hierover de eerste publicatie. *Leren voor een leven lang ontwikkelen. Loopbaankeuzes van Agora-leerlingen en hun studiesucces in het eerste jaar van het hoger onderwijs. Katern 1- Voorstudie. Agora en loopbaanontwikkeling en –begeleiding (LOB): regelgeving en praktijk in het voortgezet onderwijs*.

Scholen als Agora kenmerken zich onder meer door een fundamentele kanteling van het onderwijsconcept. Een boeiende vraag daarbij is: welke factoren op schoolniveau bewerkstellingen en consolideren vervolgens zo'n ingrijpende switch en wat betekent dat voor de bekwaamheden van leraren?

Het NRO-rapport *Schoolfactoren en leraarsbekwaamheden in vernieuwingscholen* (Heerlen, 2020) geeft antwoord op deze vragen. Een van de onderzochte scholen was Agora.

Behalve bij Agora was Claessen in de jaren 2017-2019 ook betrokken bij de opstart van Compass, een nieuwe school voor mavo, havo en vwo in Brunssum met een heel eigen onderwijsconcept (www.compass-lvo.nl).

Colofon

Uitgave

Open Universiteit
Faculteit Onderwijswetenschappen
2021

Bezoekadres

Valkenburgerweg 177
6419 AT Heerlen

Postadres

Postbus 2960
6401 DL Heerlen

Tekst

Prof. dr. Jos Claessen

Bureauredactie

Drs. John Arkenbout

Vormgeving

Fanny Driessen

Fotografie

Maxim Hinskins

Oplage

350 exemplaren

